

I N H O U D S O P G A V E

Werken aan het project van de Verlichting FLORIS van den BERG	2	Dieren als gebruiksartikel PAUL HOPSTER	29
Veel discussie op jaarvergadering DVG DIK KRUIHOF	4	De droom van het paradijs SANDER BROUWER	30
God en religie volgens Paas en Peels JAN WILLEM NIENHUYS	5	Lisa Steltenpool – De vegarevolutie FLORIS van den BERG	31
Het ontologisch godsbewijs JAN WILLEM NIENHUYS	8	Reactie veganisme MENNO HARVELD	32
Het vertekend vijandbeeld van Poetin LEON WECKE	11	De veganisediscussie JAN van der WERFF	33
Geloof maakt meer kapot dan je lief is JOHN VRIJ	12	De veganisediscussie De REDACTIE	33
Oorzaak en gevolg FRANS BIJLSMA	13	Nog een keer de kruisridders JAN WIGGERS	34
De mens is toeval noch doel – 1 BEN WARNER	15	Enno Nuy heeft geen gelijk HANS COELEMAN	35
De Tien Geboden FRANS COUWENBERGH	18	Reactie Wilders heeft gelijk HENK KOEHORST	37
Niets maakt ons heel - 3 FONS TEL	21	Timmermans bij heiligverklaring JAN BONTJE	37
In memoriam Karlheinz Deschner THOMAS SPICKMANN	24	Brief aan DVG PARTIJ van de REDE	38
Brief aan De Vrije Gemeente ANTON van HOOFF	26	Nieuwe naam met nieuw logo HANS de VRIES	39
Britse intellectuelen protesteren JAN van der WERFF	28	De technologische vooruitgang HANS LOUIS KOEKOEK	40

Werken aan het project van de Verlichting

Waarom lidmaatschap van De Vrije Gedachte belangrijk is

FLORIS VAN DEN BERG (1973) is lid van vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis.

Er zijn ten minste zes redenen waarom het van belang is om lid te zijn of te worden van een vereniging die vrijdenken bevordert en promoot, zoals, in Nederland, vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Het bewaren en bewaken van het erfgoed van de Verlichting

De Verlichting in de 18de eeuw in Europa en Amerika is een project waarbij de mens zich vrijmaakt van eigen opgelegde beperkingen, beperkingen van de vrijheid door een autoritair aristocratisch systeem, en een beperking in het denken waarbij religie een belangrijk obstakel vormde. Een spreuk van de Verlichting is daarom *ni dieu, ni maitre*, geen god, geen meester. Het is belangrijk om te beseffen dat de huidige seculiere samenleving waar de vrijheid van het individu centraal staat, waar wetenschap als beste kenmethode wordt geaccepteerd en gestimuleerd, waar de macht bij de mensen zelf ligt (democratie), het gevolg is van een actief project van Verlichting. Omdat een groot deel van de strijd wel gestreden is, in Nederland althans, hebben mensen de neiging om lui achterover te leunen. Het is echter van belang om te beseffen dat de samenleving met alle vrijheden en redelijkheid er niet vanzelf is gekomen. Ook is er geen garantie dat vrijheden en verworvenheden als het homohuwelijk en abortus er zullen blijven. Waakzaamheid is geboden. De paternalistische tendensen van conservatieven en religieuzen liggen constant op de loer. De Vrije Gedachte is zowel de suppoost als de waakhond van het project van de Verlichting. Binnen de humanistische wereld (zoals in Nederland de Humanistische Alliantie) zijn de vrijdenkers de scherpstijpers die niet flirten met religie of New Age. Vrijdenkers koesteren de vrijheid van expressie en nemen geen blad voor de mond. Het Humanistisch Verbond is doorgaans milder qua toon, maar daardoor ook veel minder scherp qua opvattingen. Het HV vervult meer een sociale rol in de samenleving. Veel vrijdenkers zijn lid van het HV (ook oud-voorzitters als Rob Tielman en Rein Zunderdorp zijn lid van De Vrije Gedachte); daarmee wordt het HV op koers gehouden.

Ik ben er trots op, deel uit te maken van het prachtige project van de Verlichting. Door lid te worden van De Vrije Gedachte voel ik me verbonden met Verlichtingsdenkers als Diderot, d'Alembert, Condorcet, Kant, Bentham, Mill, Russell, Kurtz, Multatuli, Constandse, et cetera.

Vervolmaken van het project van de Verlichting

De Verlichting is een project dat streeft naar zo goed mogelijke kennis van de wereld (wetenschap) en naar het goede. Het goede wordt doorgaans gedefinieerd (door liberale vrijdenkers althans) als datgene wat individuen met hun leven willen doen – wat het ook is – zolang zij daarmee anderen maar geen schade berokkenen. Naast negatieve vrijheid (om te doen wat je wilt doen), is er ook positieve vrijheid nodig, in de zin van voorzieningen (gezondheidszorg, sociaal vangnet, scholing, wetenschap, recreatiemogelijkheden, infrastructuur) die bijdragen aan het goede leven. Er zijn nog steeds obstakels voor en schendingen van de vrijheid van het individu, ook in Nederland. Een schrijnend voorbeeld hiervan is religieus-culturele (niet medisch noodzakelijke) jongensbesnijdenis. De Vrije Gedachte is de enige vereniging in Nederland die actief campagne voert tegen jongensbesnijdenis. Ook het voortbestaan van religieus onderwijs (tot en met universiteiten) is De Vrije Gedachte een doorn in het oog. De Vrije Gedachte komt altijd op voor individuen, nooit voor groepen. Vrijdenkers zijn gefocust op de individuele slachtoffers, wie dan ook, waar dan ook. Om als maatschappelijke organisatie gezien en gehoord te worden zijn er leden nodig. Wie wil dat vrijdenkers meer aandacht krijgen in de media, doet er goed aan om lid te worden.

Mondialisering van het project van de Verlichting

Nederland is dan wellicht een vrijdenkersparadijs. Dat paradijs ligt in een oceaan van onderdrukking en duisternis waarbij de rede en de vrijheid worden onderdrukt. In Nederland zijn veel punten waar de vrijdenkers voor staan gerealiseerd: algemeen stemrecht, gelijkheid van homoseksuelen, gelijkheid tussen de seksen, emancipatie van arbeiders, een grote mate van vrijheid van het individu, inclusief autonomie op het gebied van abortus en euthanasie, een liberaal softdrugsbeleid en een redelijk sterke scheiding tussen religie en staat waarbij de invloed van religie op het openbare leven significant is teruggedrongen. Steeds stonden de vrijdenkers op de barricaden voor deze emancipatiebewegingen. De wereld is groter dan Nederland. Vrijdenken is vrij van grenzen; vrijdenken is kosmopolitisch. Lid worden van De Vrije Gedachte is een steunbetuiging aan vrijdenkers wereldwijd en dit geeft hun hoop. De Vrije Gedachte laat als organisatie zien dat de idealen van de Verlichting springlevend zijn.

Motor van nieuwe ontwikkelingen

Generalisme is het specialisme van de vrijdenkers. Er zijn ook specialisten als de sceptici van Stichting Skepsis die paranormale claims ontrafelen en de Vereniging tegen Kwakzalverij die kwakzalvers ontmaskert, de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie, het Republikeins Genootschap, het Atheïstisch Verbond, de Atheïstisch Seculiere Partij, Amnesty International, dat opkomt voor mensenrechten. Al deze organisaties staan voor aspecten waar het vrijdenken over gaat. Het generalisme is zowel de kracht als de zwakte van het vrijdenken. Vrijdenken is echter vrij en kan zich steeds op andere gebieden richten. Het is goed als vrijdenkers zich in genoemde organisaties inzetten (zoals dikwijls gebeurt), maar het is belangrijk om te beseffen dat vrijdenken de motor is van nieuwe emancipatiebewegingen of het vinden van obstakels van blokkades van de rede en de vrijheid. Vrijdenkers zijn alert op waandenkbeelden die steeds maar weer de kop opsteken en die bekritiseerd moeten worden. Vrijdenken is dynamisch. Religiekritiek is weliswaar deel van het vrijdenken, maar vrijdenken is veel breder. Vrijdenkers streven naar algehele rationaliteit en naar een coherent wetenschappelijk wereld- en mensbeeld. Vrijdenkers proberen te streven naar een (wereldwijde) samenleving die geluk bevordert en het leed minimaliseert. Sommige vrijdenkers menen dat de cirkel van onze moraal moet worden uitgebreid en dat ook dieren en toekomstige generaties binnen de morele club behoren. Vrijdenken is altijd in beweging. Vrijdenkers discussiëren dan ook met elkaar op het scherp van de snede.

Ideaal van Bildung en het bevorderen van ontwikkeling

Vrijdenkers zijn zich bewust van hun eigen feilbaarheid en beperkte kennis. Leergierigheid en *life-long learning* staan hoog in het vaandel. Vrijdenkers willen zich breed ontwikkelen om zichzelf te ontplooien en om te kunnen reageren op maatschappelijke tendensen of veranderingen. Vrijdenkers hebben niet een heilig boek, vrijdenkers lezen breed en veel. Het blad *De Vrijdenker* laat dat zien. Zo stimuleren vrijdenkers elkaar en anderen om zich te ontwikkelen. *Big History*, zoals in Nederland ontwikkeld door socioloog Fred Spier, is een voorbeeld van een kapstok om kennis aan op te hangen. De lezingen, symposia, rondwandelingen en debatten dragen bij aan brede ontwikkeling onder de paraplu van een seculier humanistisch wereldbeeld. Vrijdenken geeft daarin structuur. Wie zijn of haar debatvaardigheden wil ontwikkelen is bij De Vrije Gedachte aan het goede adres. Vrijdenken is fitness voor de geest.

Vriendenclub en een clubgevoel

De Vrije Gedachte is ook een sociale vereniging. Met plezier kom ik naar de bijeenkomsten, waarbij er vaak een borrel is, om eens gezellig met gelijkgestemden te kunnen praten. Het tijdschrift *De Vrijdenker* is een blad gemaakt door leden. Het zou mooi zijn als er een grotere *outreach* voor het blad zou komen. De leden kunnen kopij aanleveren bij de redactie. *De Vrijdenker* is het enige humanistische blad dat met een frequentie van 10 x per jaar uitkomt en het bestaat al sinds 1856 (al is de naam enige keren gewijzigd). De vereniging is dynamisch. Er is ruimte voor verandering, voor goede ideeën. De vereniging is een ledenorganisatie: de leden maken de vereniging. Goede ideeën en vooral initiatieven zijn welkom. Een idee voor een *feel good* actie is om nieuwe leden een gratis boek te sturen. Welk boek? Mijn aanbeveling: *Hoe komen we van religie af?*

En daarom ben ik lid van De Vrije Gedachte en nodig ik u uit dat ook te worden.

Veel discussie op jaarvergadering De Vrije Gedachte

De jaarvergadering die na de bestuursproblemen uit de jaren 2010-2012 vorig jaar erg rustig verliep, toonde zich op 12 april 2014 nu soms opstandig en kritisch op het beleid van het bestuur. Nieuwe leden stelden de atheïstische uitgangspunten ter discussie, wilden dat de vereniging zich meer zou richten op jongeren (dat willen we als bestuur ook graag!) en vroegen zich af of het financiële beleid van de laatste jaren wel verstandig is. Uiteindelijk koos de meerderheid van de vergadering ervoor om nog een jaar op dezelfde voet door te gaan, maar dan moet er volgend jaar wel meer duidelijkheid zijn over uitgangspunten en mogelijkheden.

Na de opening met een terugblik van voorzitter Anton van Hooff op recente gebeurtenissen werden de notulen en het jaarverslag van de secretaris ongewijzigd goedgekeurd. Wel stelde de voorzitter bij het jaarverslag de geschetste ontwikkelingen nog eens nadrukkelijk aan de orde, wat tot gevolg had dat er onder meer wat uitvoeriger werd stilgestaan bij de ontwikkeling van het ledenaantal: het komt maar niet echt voorbij de 500. Het Atheïstisch Verbond, dat net de krant haalde met een zoektocht naar prominente atheïsten, werd genoemd als partner, maar volgens ledenadministrateur Gerhard Elferink zijn het al bijna allemaal leden van DVG.

Daarna kwamen de mogelijkheden aan de orde om meer jonge leden te trekken. Meedoen aan het opinieircuit van websites als Joop.nl werd aanbevolen. Alex van Hilsum stelde de vraag aan de orde waarom wij ons als atheïstisch presenteren en niet gewoon als vrije denkers. Anton wees op het belang van het atheïsme als onderscheidend punt binnen het Humanisme. Dit leidde tot enige discussie over de brief aan de Humanistische Alliantie over het toelaten van de Apostolischen.

Zowel bij het jaarverslag als bij het financieel verslag kwam de vraag aan de orde wat wij doen met ons geld: welke taken verricht het Humanistisch Historisch Centrum voor ons en wat krijgen wij voor het onderhoudsbedrag van de website? Minstens twee aanwezigen wilden wel eens kijken naar de mogelijkheden om een website makkelijker en goedkoper te onderhouden.

De discussie over het geld werd afgesloten met het goedkeuren van de ongewijzigde begroting, na de toezegging van het bestuur om volgend jaar met een zuiniger alternatief te komen waarin een duidelijke scheiding gemaakt wordt tussen de gewone inkomsten en de inkomsten uit vermogen.

De voorzitter besteedde ook nog passende aandacht aan het overlijden van Wim de Lobel, die naast zijn activiteiten als boekenman ook heel veel andere dingen voor onze vereniging heeft gedaan.

Het laatste formele punt was het afscheid na negen jaar van Floris van den Berg als bestuurslid. Anton van Hooff kenschetste hem als een als een man vol energie, denk aan het grote bord met "Er bestaat geen god". Floris was ook een voorstander van recht-voor-zijn-raaptaal en de laatste tijd is er wat discussie ontstaan over zijn wel erg militante veganisme. Floris kreeg zoals gebruikelijk boeken en het laatste boek, niet zo bekend, was dat van Appolonius van Tyana, filosoof uit de 1ste eeuw, een wonderdoener en een gebedsgenezer, maar ook een veganist en een tegenhanger van Jezus, een serieuze concurrent dus, volgens de voorzitter.

Het prachtige laatste woord van Floris als bestuurslid ging over zijn keuze voor Vrijdenken als het bewaren van het Project van de Verlichting, om dat te vervolmaken, om het mondiaal te maken, om te blijven zoeken naar vernieuwing en naar nieuwe onderwerpen, om te helpen met levenslange vorming en om het gezellig te houden. U vindt dit elders in dit blad.

De vergadering werd afgesloten met een verhaal van ons lid Anton Mullink over zijn boek "Ongelofelijk" waarin hij zijn levensverhaal schetst dat loopt vanuit een katholiek milieu in de Achterhoek tot pater in Limburg, van de opleiding tot welzijnswerker op De Horst en het afscheid van het geloof tot zijn lidmaatschap van ASP en DVG.

Ten slotte nog de nieuwe datums van de activiteiten in 2014:

Donderdagavond 8 mei om half 8 in de UvH met studenten over jongensbesnijdenis

Zaterdag 17 mei overdag de Vrijdenkersdag over wetgeving en religie

Zaterdag 11 oktober overdag de Anton Constandselezing en de Vrijdenker van het Jaar

Zaterdag 28 november de Boekendag met de presentatie van het boek over Piet Spigt

Dik Kruithof, secretaris De Vrije Gedachte

God en religie volgens Paas en Peels

JAN WILLEM NIENHUYS (1942) was universitair docent wiskunde en is secretaris van Skepsis.

Er is al veel geschreven over het boek God bewijzen van Stefan Paas en Rik Peels, en ik wil er ook iets over zeggen. De heren P&P bedienen zich van een redeneertruc die bekend staat als drogreden van dubbelzinnigheid (equivocatie). Die drogreden is ten eerste tamelijk typisch voor godisten, en ten tweede tuinen zelfs godvrijen daar nogal eens in.

Het begint al bij de ondertitel: *Argumenten voor en tegen geloven*, alsof geloven hetzelfde is als in God geloven. De tekst van het boek begint op pagina 11 en op pagina 13 is het al raak. Daar wordt religie vereenzelvigd met geloven in God en trouwens ook 'God' met een willekeurige hogere macht. Verderop in het boek blijkt voorts dat wat P&P zien als 'religie' heel veel lijkt op de praktijken van hun eigen sekte.

Religie is een heel vaag begrip. We rekenen het geloof in goden ertoe, maar ook het geloof in een al dan niet onsterfelijke ziel en diverse voorstellingen van leven na de dood. Maar ook de organisatie van groepen gelijkgestemden, rituelen, heilige boeken en mystiek. Sommige religies proberen alle aspecten van het bestaan naar zich toe te trekken en beweren dat zij de oorsprong zijn van moreel besef en van rechtspraak en dat ook eten en seks hun pakkie-an zijn. In onze streken is het niet meer algemeen gangbaar te denken dat het burgerlijk gezag door God boven ons is gesteld, maar dat was vroeger wel zo en elders denkt men er ook nog zo over. Sommige religies draaien om genezingspraktijken. En dan zijn er nog ontelbare vormen van bijgeloof, waarmee ik bedoel dat die niet samenhangen met enig ander geloof. Ik zal nog wel wat gemist hebben. Ook de goden van diverse religies verschillen nogal. In veel gevallen waren die goden gewoon gespuis dat men maar beter te vriend kon houden, nauwelijks beter dan een roversbende die zich tot 'regering' had opgewerkt. Dat is nogal wat anders dan de God die identiek is met de natuur, die door Spinoza bedacht is.

China

P&P redeneren nu als volgt: overal is religie, zie je wel: godsgeloof is net zo universeel als een neus van voren en oren van opzij en godisten hoeven zich niet te verdedigen. P&P doen eigenlijk hetzelfde als de jezuïeten die in China kwamen. Die troffen daar in de 16de en 17de eeuw een maatschappij aan met een beschavingsniveau stukken hoger dan Europa. Een gigantisch gebied, centralistisch geregeerd door een piramide van ambtenaren die na getrapte literair-filosofische examens aan hun carrière waren begonnen. De keizer zelf was (formeel) de hoogste examiner. De ambtenaren en alle intellectuelen waren atheïstisch. Hun opleiding was doorkneed van de leer van Confucius, die de gouden regel had geformuleerd maar die ook had betoogd: 'van het leven weet ik nog niet eens alles, ik bemoei me niet met de dood' en 'respecteer geesten en mirakels, maar hou je er afzijdig van.' Het confucianisme was een theorie over hoe de maatschappij georganiseerd diende te zijn zodat die goed te regeren was, in wezen door harmonie na te streven. In de praktijk was het confucianisme flink vermengd met legalisme, een andere theorie die stelde dat de maatschappij door wetten diende te zijn geordend. Het gewone volk was niet zo agnostisch als de confucianisten, dat hield er een grote hoeveelheid goden en godinnen op na en allerhande rituelen en gebruiken. Er was een systeem van 'voorouderverering', maar men meende niet dat geesten van voorouders rondvlogen en contact zochten en wellicht zelfs ingrepen. Die voorouders werden gesymboliseerd door een stenen tafeltje en op gezette tijden werd er bij zo'n tablet een herdenkingsceremonie gehouden. Enigszins zoals wij op 4 mei doden herdenken.

Confucius

Europeanen die zagen hoe het toeling in China, vonden dat uiterst merkwaardig. Er was in China een theorie dat de keizer in het bezit was van een mandaat van de hemel. Maar er was geen religieuze autoriteit die daar borg voor stond, geen heilig boek of onfeilbare opperpriester. De theorie luidde dat de hemel ziet wat het volk ziet. Als de keizer (door incompetent bewind) het mandaat verliest, komen er overstromingen (door gebrekkig dijkonderhoud) en hongersnoden (door gebrekkig voedseltransport) en armoede (door corruptie en slecht bestuur) en komt het volk in opstand. Dat was natuurlijk een reden om beducht te zijn voor opstanden, speciaal als die georganiseerd leken te zijn. Maar het

recht op revolutie stond in de oude boeken van het confucianisme. In wezen waren dat boeken die uitlegden hoe de maatschappij georganiseerd diende te worden om een stabiele regering te houden.

Neoconfucianisme

Daar is nog wel meer over te zeggen, maar het is duidelijk dat Europeanen, gewend als ze waren aan het idee dat alle gezag uiteindelijk op God berustte, dit opmerkelijk vonden. De gangmakers van de Verlichting vonden het natuurlijk prachtig, want het bewees dat religie helemaal niet zo nodig was. De jezuïeten vonden er echter wat op. In de 12de eeuw hadden enkele Chinese filosofen het zogeheten neoconfucianisme ontwikkeld. Ze hadden taoïstische ideeën gebruikt om als het ware een kosmologische bovenbouw bij het confucianisme te verzinnen. Ik zal u niet met teveel details vermoeien, maar het idee was dat er een universeel oerprincipe was dat zich splitste in yin en yang en waaruit alles kon worden afgeleid. Toen de Mongoolse bezetting (1279-1368) weer het land was uitgejaagd en de Ming-dynastie aantrad, werd de ambtenarenopleiding helemaal gericht op deze ideeën en werd de hoogste proeve van bekwaamheid een opstel met zoveel mogelijk citaten waarin

Kangxi

volgens een uiterst strak stramien een probleem moest worden besproken uitgaande van neoconfucianistische principes – kortom, men moest een zweverig kletsverhaal zonder enige originaliteit kunnen ophangen. Kennis van landbouw, muziek, wapentuig, economie of wiskunde werd niet meer gevraagd, met als gevolg dat vanaf die tijd China intellectueel stilstond, met fatale gevolgen na ruim vier eeuwen. Voor de jezuïeten was het echter een uitkomst, want zij konden betogen dat ook de Chinezen God kenden; dat was gewoon dat universeel oerprincipe. Helaas voor de jezuïeten wilde de paus daar niet echt aan en die ging ook nog voorschrijven wat de Chinese katholieken dienden te geloven. De keizer (Kangxi) werd heel boos: zo'n verwarde barbaar die niet eens de confucianistische klassieken kende en die dus even dom was al de eerste de beste boeddhistische of taoïstische monnik, wou Kangxi's onderdanen de wet gaan voorschrijven? Belachelijk! Weg met al die buitenlanders (behalve als ze interessante technische kennis hadden). Dat was 1721.

Ik vertel dit verhaal om het te contrasteren met P&P's idee dat bijna iedereen wel 'gelooft'. Nou, niet in China. Daar was de elite al eeuwen geleden behoorlijk agnostisch. Maar ik vertel het ook om te laten zien dat dit religieus imperialisme ('Jullie geloven eigenlijk ook in God') niet bijster origineel is.

1024 typen

P&P doen iets wat in het Engels ook wel *bait and switch* genoemd wordt. Ze praten over 'religie' over de hele wereld, dus een grote warwinkel aan praktijken en opvattingen waar je met enige goede wil confucianisme en voorouderverering en veganisme en het sinterklaasgeloof – volgens mij de dominante religie in Nederland – ook onder kunt rangschikken (maar waarom dan niet ook homeopathie en astrologie en reiki en nog honderden andere medische geloofjes?). Voor je het weet blijkt religie hetzelfde te zijn als 'geloof in een of meerdere onzichtbare wezens' en dat weer hetzelfde als 'geloof in God' en een eindje verderop gaat het dan over lezen in de bijbel en de morele voorschriften die zogenaamd door die God zijn bedacht of althans integraal deel uitmaken van 'geloof in God'. Vervolgens vinden ze dat dit geloof (dat net zo universeel zou zijn als ooit de opvatting dat de aarde in alle opzichten stil staat en de zon om de aarde draait) zo vanzelf spreekt dat het helemaal niet verdedigd hoeft te worden en juist de godvrijen hun tegennatuurlijke opvattingen dienen te bewijzen.

Religie kan allerlei vormen aannemen. De in Europa gangbare vormen van monotheïsme vormen een heel specifieke combinatie, met één opvatting over de aard van de goden (er is er maar een, die is heel machtig, en wordt geassisteerd door engelen), met een heilig boek dat behalve heilig ook grotendeels waar is, met een duidelijke stichter en met zeer specifieke claims over wat die ene god zoal wenst, inclusief beweringen over wat goed en slecht is, met een bepaalde organisatie, met zeer specifieke opvattingen over wat de 'ziel' is en over een leven na de dood en een tamelijk specifieke opvatting over kosmologie, d.w.z. 'verklaringen' van allerhande verschijnselen in de ons omringende wereld. Bovendien hebben ze ook een specifieke claim over de oorzaak van ellende in de wereld en wat daar aan gedaan wordt of kan worden gedaan. Over deze pak weg tien dingen wordt in diverse levensbeschouwingen zeer verschillend gedacht en als we ons even voorstellen dat je over elk van die tien dingen twee drastisch andere ideeën kunt hebben, kom je zo al aan 1024 mogelijke typen van religie, waarvan het christendom maar één plaats bezet en de godvrijen trouwens ook een.

Sensus divinitatis

Ik ga hier zo uitvoerig op in omdat ook de ongodisten wel eens in de valkuil terechtkomen (of beter: ze merken niet eens dat ze erin zitten) dat ze menen dat al die tien zaken onverbrekelijk verbonden zijn. In elk geval hebben religieuze types daar een handje van. Vinden ze sporen van bloemen in het graf van een Neanderthaler, dan is het al bewezen dat die in een leven na de dood geloofde en dus in God. Krijgt iemand onder bepaalde omstandigheden in een MRI-scanner een mystieke gewaarwording, hup daar is de *Godspot*. Meent iemand dat een of andere entiteit de wetten van de kwantummechanica zo heeft gemaakt dat ‘niets’ eigenlijk net zo onstabiel is als een radiumatoom: aha, hij gelooft ook in God, dus in Jezus en/of Mohammed. Heeft iemand optimistische gevoelens over andere mensen zonder meer dan anekdotische bewijzen, of meent hij of zij dat de wetenschap behoorlijk betrouwbaar is, dan wordt dat ook tot geloof gebombardeerd en via een jij-bak omgezet in het argument dat die persoon het recht niet heeft ander geloof te bekritisieren.

Het treurige is dat P&P met hun argument eigenlijk een platvloerse versie van het argument van Alvin Plantinga geven. Dat gaat als volgt. Iedereen heeft een natuurlijk zintuig voor het goddelijke. Als iemand dus het goddelijke waarneemt, hoeft dat net zo min beredeneerd te worden als wanneer iemand zegt de zon te zien schijnen. Hoe zit het dan met mensen die dat goddelijke niet zien? Wel, die zijn blind als gevolg van de erfzonde. (Erfzonde? Zit niet in het DNA want kan worden afgewassen met doopwater – merkwaardig soort erfelijkheid.) Maar God schenkt aan sommige of zelfs vele mensen weer die *sensus divinitatis*. Gewoon de leer van Calvijn in een nieuw jasje. Enig serieus bewijs voor dat goddelijke zintuig is er niet. P&P hebben misschien gedacht dat dit allemaal te geleerd is voor de lezer en komen met hun *bait and switch* door allerlei geloven wereldwijd aan hun godsgeloof gelijk te stellen. Ze geven wel enkele slappe argumenten (de monotheïsten zijn in ieder geval in de meerderheid en polytheïsten hebben toch vaak een oppergod) om deze doorzichtige truc wat te maskeren, maar het blijft een miskenning van de overweldigende variëteit van het verschijnsel religie.

Alvin Plantinga

Onzichtbaar stamhoofd

Als het gaat om alleen maar het geloof in een god die zich wat aan mensen gelegen laat liggen en die ook prijs stelt op verering, dan is er een veel eenvoudiger ‘verklaring’ waarom dit zo’n aanstekelijk idee is. Mensen zijn nu eenmaal behept met een fenomenaal vermogen om zich dingen voor te stellen, ook als ze die niet zien. Een eekhoorn weet trouwens ook precies waar hij al zijn noten heeft verstopt, een mamma- of pappameesje op zoek naar rupsen voor de kleine meesjes weet ook waar die rupsen zo dadelijk naar toe moeten en wij zijn ons gedurig bewust van al onze vrienden en dierbaren (en enkele vijanden waarschijnlijk) en van de moderne versie van stamhoofden, ook al staan ze niet bij ons in de kamer. Een extra onzichtbaar stamhoofd kan er best nog wel bij. Plaats genoeg in de hersenen. Voorts zijn wij een sociale diersoort en hebben van nature de neiging om ons te organiseren (onder een stamhoofd of familieoudste). En net als bij kippen en andere sociale dieren heeft iedereen een pikorde oftewel status die inhoudt dat men de eigen positie in de maatschappij begrijpt; men probeert ook die status te verhogen (meedoen aan wedstrijden, carrière maken), want vroeger of later moet het alfamannetje worden opgevolgd. Dat wedijveren om status zorgt vanzelf voor de piramidale opbouw. Bij sociale dieren tonen dieren met lagere status zich nederig ten opzichte van hogergeplaatsten en er is geen reden om te denken dat het bij mensen anders zou zijn. Wie het ver wil brengen doet er goed aan degenen die hem daarbij kunnen helpen niet te schofferen. Verering van helden en filmsterren en BN’ers en prinsessen is het gevolg van een biologische aandrang en verering van een onzichtbaar stamhoofd (die macht uitdeelt aan veel beter zichtbare ondergeschikten) past daar uitstekend in. Bij alle negatiefs dat over religie gezegd kan worden moet men in gedachten houden dat religie in welke vorm dan ook maar één middel is om macht en terreur uit te oefenen. Voor terreur is een wat fanatiekere gangmaker, een onverdraagzame leider met gehoorzame assistenten waarschijnlijk essentieel, maar of die leider zichtbaar of onzichtbaar is, maakt niet zoveel uit. Met andere woorden: enkele recente tirannen (inclusief die beruchte Duitser die zich het instrument van de Heer waande) passen ook in dit verhaal en zijn geen pleidooi voor godgeloof.

Een ander aspect van onze sociale instelling is dat we van nature goedgelovig zijn en ook niet tegen

ambigüiteit kunnen. Het verschijnsel van bijgeloof en geloof aan geruchten in onzekere situaties is universeel en we kunnen ons niet permitteren om zelf alles te controleren wat we zoal vernemen. Daarom blijven verhaaltjes over zaken waar niemand iets van weet zo gemakkelijk circuleren en daarom laten veel mensen zich opstoken door wat een meerderheid roept.

Zou dat het zijn? Misschien. Maar in lang niet elke religie (althans wat wij religie noemen) zijn de goden een soort stamhoofden. De ‘vereerd onzichtbaar stamhoofd’-theorie over godsgeloof zou je beter moeten onderzoeken, hoezeer die ook voor de hand ligt. Zij laat echter wel zien hoe gemakkelijk godsgeloof kan worden opgevat als een neveneffect van het biologische feit dat mensen sociaal zijn en zowel een hekel aan onzekerheid hebben als een levendige fantasie bezitten.

Het ontologische godsbewijs

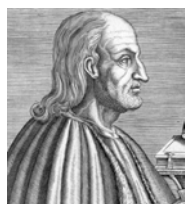

JAN WILLEM NIENHUYS

Paas en Peels (P&P) besteden op het eind van hun boek God bewijzen aandacht aan het zogeheten ontologisch godsbewijs. Ze beweren dat in de duizend jaar dat het argument de ronde doet, het nog nooit beslissend weerlegd is. Onzin.

Klomp

Het ontologisch godsbewijs werd ook al besproken door Ben Warner op pagina 26 van *De Vrijdenker* 45.3. Het is afkomstig van Anselmus van Canterbury (1033-1109). Het gaat als volgt. God is per definitie datgene waar niets groter boven gedacht kan worden. Welnu, men kan natuurlijk van alles bedenken, maar bestaat het dan ook? Duidelijk is (volgens Anselmus) dat iets dat echt bestaat ‘groter’ (of beter of perfecter of wat dan ook) is dan iets wat niet bestaat. Omdat God per definitie de grootste is, moet Hij dus ook de eigenschap ‘echt bestaan’ hebben, anders zou hij niet de grootst denkbare zijn, aldus Anselmus. Je zou bijna denken dat het een ‘zoek de redeneerfout’ puzzeltje was voor zijn studenten.

Anselmus

Iedereen voelt met zijn klomp aan dat hier iets niet klopt. Een gangbare manier om een redenering te weerleggen is te laten zien dat precies dezelfde redenering tot evident foute conclusies leidt en dat werd dan ook al in de tijd van Anselmus gedaan. Je kunt op dezelfde manier het bestaan van de meeste perfecte pul bier of het meeste perfecte eiland aantonen of misschien wel dat God de ergste slechterik is. Ik moet opeens denken aan de Red Queen die aan Alice vertelt dat ze bij haar thuis ’s winters vaak vijf nachten tegelijk hebben, omdat die dan samen vijfmaal zo warm zijn. Als Alice tegenwerpt dat ze dan ook samen vijfmaal zo koud zijn, roept de Red Queen: ‘Ja precies, vijfmaal zo warm én vijfmaal zo koud.’

Ik wil benadrukken dat met voorbeelden de absurditeit van iets aantonen de beste weerlegging is. Immers, een weerlegging van een bewering draait er altijd om dat men laat zien dat uit die bewering heel duidelijk een of andere tegenspraak volgt – met de realiteit of met een betrouwbaarder bewering.

Verkiezingen

P&P willen niet aan deze redenering want, zeggen ze, er is geen bovengrens aan hoe goed een eiland is, maar ‘volkomen goedheid’ is wel een bovengrens. Hiermee schieten ze zichzelf behoorlijk in de voet, want bij de vermeende eigenschappen van God staat juist dat Hij in allerlei opzichten onbegrensd is. Daar hebben we al meteen een van de fouten in de redenering van Anselmus te pakken. Je kunt ‘het grootste gehele getal’ best formeel definiëren*, maar daarom bestaat het nog niet. Bij elk geheel getal – tenminste, wat wij onder een geheel getal verstaan – kun je 1 optellen en dan heb je al een nieuw getal dat bovendien groter is. Bovendien is het ‘groot’-begrip van Anselmus bijzonder vaag. Begeef u in gedachten naar de Alpen en beschouw alle bergtoppen daar. Elk van die bergtoppen is een hoogste punt. Van daaruit kun je niet meer hoger. De bergtoppen zijn alleen vergelijkbaar doordat we een universele maat hebben (bijv. hoogte boven zeeniveau) waarmee we ze elk kunnen meten. Maar sta je op de top van de Matterhorn dan kun je niet zomaar doorklimmen naar de top van Mont Blanc. De wereld van getallen verschaft een ander voorbeeld. We kunnen de gehele getallen boven 1 ordenen

op de gebruikelijke manier en dan is 2 het kleinste. Maar we kunnen ook afspreken dat we ‘kleiner dan’ zullen zeggen in plaats van ‘ongelijk en deelbaar op’. Dus: 4 is kleiner dan 8, maar niet kleiner (en ook niet groter) dan 10, want je kunt 4 niet op 10 delen zonder rest. Dus 4 en 10 zijn niet vergelijkbaar. Hier geldt wel de transitieve eigenschap: als A kleiner is dan B en B kleiner is dan C, dan is ook A kleiner dan C. Maar alle priemgetallen zijn ‘het kleinst’. Er is geen allerkleinste priemgetal met dit kleinheidbegrip.

Een grootheidsbegrip hoeft zelfs die transitieve eigenschap niet te hebben. Stel eens dat Jan, Piet en Klaas bepaalde opvattingen hebben over kleuren. Jan vindt rood mooier dan groen en groen weer mooier dan blauw. Piet vindt groen het mooist en daarna blauw en dan pas rood. Klaas houdt het meest van blauw, dan rood en groen vindt hij zelfs lelijk. Nu gaan ze stemmen wat de mooiste kleur is. Bij een dergelijke stemming wint rood van groen (alleen Piet is tegen), maar bij een stemming over groen versus blauw wint groen van blauw (Klaas tegen), terwijl blauw wint van rood (Jan is de enige tegenstemmer). Als we de preferenties van dit kiezerscollectief gebruiken om een ‘ordering’ aan te brengen is die niet eens transitief. Dit is een dieper resultaat dan u denkt, want dit idee is de basis voor een stelling uit 1951 van Nobelprijswinnaar Kenneth Arrow, nl. dat er geen enkel systeem van verkiezingen is dat zulke rare uitkomsten kan vermijden, behalve natuurlijk het geval dat er maar één persoon stemrecht heeft. U zou denken dat bij een stemming tussen twee alternatieven de uitslag toch wel ondubbelzinnig zou zijn, maar bij twee alternatieven mag de onderlinge volgorde van preferenties ook niet veranderen als er een derde alternatief bij komt.

Perfectie

Goed, nu hebben de eerste fout wel besproken: ongeacht waar het over gaat, is het niet zeker dat een vagelijk gedacht begrip van grootheid consistent is met het bestaan van precies één maximum en zelfs niet dat het grootheidsbegrip voldoet aan voor de hand liggende regels die we plegen te associëren met begrippen als groter en kleiner, bijvoorbeeld dat alles vergelijkbaar is. Ik ben het dan ook niet eens met Warner’s opmerking ‘grootst is grootst. Punt uit.’ Groot is een uiterst wazig begrip als je niet kristalhelder hebt vastgelegd hoe je vergelijkt en vervolgens ondubbelzinnig hebt aangetoond dat het grootheidsbegrip goed in elkaar zit.

Over de tweede fout kunnen we nu korter zijn. Het begrip groot of perfect (zoals in de voorstelling van Anselmus) is zo vaag dat het zelfs onmogelijk is om vast te stellen of er nu wel of geen maximum is. Het laat zich aanzien dat Anselmus in zijn gedachten bij het denken over groot en klein zich heeft laten leiden door ervaringen met eindige verzamelingen van duidelijk onderscheidbare zaken, stenen bijvoorbeeld, die gemakkelijk naar gewicht of zo geordend kunnen worden.

Als gedachteoefening kunt u eens mijmeren over wat de meest perfecte cirkel zou zijn in de gewone meetkunde. In die meetkunde verschillen cirkels alleen onderling door hun straal, dus de vraag is: wat is de meest perfecte straal voor een cirkel? Zeker niet heel klein, want dan kun je niet zien dat het een cirkel is en ook niet heel groot want dan kun je ofwel de cirkel niet zien, ofwel hij is niet met het blote oog van een rechte lijn te onderscheiden. Hoe langer men over de vraag nadenkt, hoe onzinniger hij wordt en het wordt er niet beter op als men stipuleert dat de cirkel nog perfecter is als hij ook bestaat. Bestaan de cirkels uit de ideale wereld van de meetkunde eigenlijk wel in de realiteit? Of zijn ze allemaal perfect? Kan er wel één de perfectste zijn? Enzovoorts.

Haren op je hoofd

De derde fout is wat iedereen meteen al aanvoelt, nl. het gegoochel met bestaan als eigenschap. Het feit alleen al dat ‘bestaan’ iets groter of intenser maakt (in de verbeelding van Anselmus) maakt al duidelijk dat zijn idee van groot en klein vaag is. De meeste dingen die bedacht worden zijn trouwens vaag. Harry Potter is bedacht, dus zijn DNA en zelfs zijn lengte en gewicht op zijn elfde verjaardag in de roman zijn onduidelijk. Het is ook niet zo duidelijk wat er in verhandelingen over ongrijpbare zaken bedoeld wordt met ‘bestaan’.

Als Anselmus een voorstelling van God aan ons presenteert, dan is het bestaan van die God onderdeel van de voorstelling. Kant (die door P&P wel genoemd wordt) vond dat bestaan geen zelfstandige eigenschap is en dat – ik parafraseer – ‘de helm van Darth Vader is zwart’ een ander soort bewering is dan ‘de helm van Darth Vader bestaat’. Darth Vader is een figuur in een verhaal en essentieel voor het verhaal is dat hij bestaat – behalve op één ogenblik dat hij een illusie is in de geest van een andere hoofdpersoon van het verhaal, of misschien in de tijd dat hij nog een braaf jongetje was dat geen helm

had en zich ook niet Darth Vader noemde.

Een redenering is ook een soort verhaal en zo gauw als we zeggen: ‘Stel dat A ...’ of ‘We definiëren X als...’ is de bewering A waar en bestaat het object X, althans in dat deel van het verhaal. Uiteraard kan dan een tegenspraak volgen en dan is bewezen dat bewering A onwaar is – ze leidt immers tot een absurditeit – of dat de definitie niet deugt. Als men in een redenering over een veronderstelde bewering aanneemt dat die waar is, voegt men niets toe, want dat had men al aangenomen door de veronderstelling te uiten en evenzo met het bestaan van zaken waarover men redeneert.

We kunnen natuurlijk Anselmus parodiëren door op te merken dat een grote God die denkbaar bestaat nog groter zou worden als die denkbaar écht bestaat en nog groter als die denkbaar echt echt bestaat, enzovoorts. O help: ik heb bewezen dat God niet bestaat in de stijl van Anselmus, want bij elke ‘bestaande God’ kan ik me er eentje voorstellen die nog echter bestaat (bijvoorbeeld dat Hij wat meer van zich laat horen), met andere woorden er bestaat geen allerechtste God.

Intuïtief snapt iedereen dat je met puur redeneren, dus met taalspelletjes, niet erg ver komt. De empirie ontbreekt. P&P maken zich hier af met een ongehoord domme smoes. Je kunt met alleen goed nadenken inzien dat er geen rechthoekige vierkanten bestaan, zeggen ze op pagina 327. Het is tijd dat ik ze een beetje voorlicht over de grondbeginselen van de wetenschap. Helaas zullen ze het nooit lezen, maar wie weet heeft u er iets aan als u een P&P enthousiasteling tegenkomt. Alle vierkanten zijn rechthoekig! Ze bedoelen natuurlijk dat er geen vierkanten met ongelijke zijden bestaan. Maar deze bewering is onderdeel van een taalspel genaamd meetkunde waarin een vierkant per definitie (een consistente definitie!) een rechthoek met gelijke zijden is. Een vierkant met ongelijke zijden is dus regelrecht in strijd met de definitie van vierkant. Dat er überhaupt rechthoeken bestaan is trouwens niet eens zo flauw. Op een bol is het niet waar. Een van de manieren om de meetkunde als consistent spel op te zetten, is dat men *aanneemt*, als axioma, dat bij een vierzijde met drie rechte hoeken de vierde hoek ook recht is. De andere voorbeelden die P&P geven zijn ook bewijzen van niet-bestaan die zich binnen een duidelijk taalspel afspelen.

Ik kan veel betere voorbeelden van niet-empirische bewijzen van bestaan geven: er zijn twee niet-kale Amsterdammers met evenveel haren op hun hoofd. Het aantal Amsterdammers overtreft namelijk royaal het maximum aantal haren dat iemand op zijn hoofd heeft. Helaas is het lastig om zo’n tweetal te vinden omdat je die haren niet kunt tellen (welke haren tel je wel en niet mee, bijvoorbeeld). En als je zo’n tweetal denkt gevonden te hebben, zijn er bij beiden inmiddels weer haren uitgevallen of begonnen te groeien en dan zijn het weer twee anderen. In de wiskunde wemelt het van de niet eens zo grote positieve gehele getallen waarvoor er een niet-empirisch bewijs is dat ze bestaan, googlet u maar eens op ‘Ramsey number’.

Als we de bewering ‘X bestaat’ buiten de context van een redenering waar willen noemen, zullen we toch met iets concreets (al was het maar gegevens over het aantal haren op een hoofd) moeten komen en niet alleen maar rondraaien in een kringetje van woorden.

Er zijn wel pogingen gedaan om het verhaaltje van Anselmus wat op te poetsen en zelfs de beroemde logicus Kurt Gödel heeft zich eraan gewaagd. Maar dat kan alleen maar binnen de context van een formeel systeem, waar men nogal wat vrijheden heeft om zelf axioma’s bij te maken en zo dus de link met de realiteit – zo die er al was – nog zwakker te maken.

Samenvattend: het verhaaltje van Anselmus (bewijs lijkt mij een te wijds woord) bevat ten minste drie kokkerds van zonden tegen het zuiver redeneren:

1. maxima hoeven helemaal niet te bestaan;
2. het begrip ‘groot’ of ‘perfect’ in dit verband is vaag;
3. ‘bestaan’ in een redenering is geen eigenschap die iets toevoegt.

Het is dan ook geen wonder dat het zo makkelijk was om de redenering te weerleggen en in een moeite door haar belachelijk te maken.

Ik weet niet goed wat ik moet denken van twee gestudeerde heren, waarvan één in de filosofie is gepromoveerd, die nonsens verkopen als ‘dit bewijs is nog nooit weerlegd’. Misschien weet u zelf wel een passend epitheton voor deze heren.

* Die formele definitie luidt: het gehele getal x met de eigenschap dat voor elk geheel getal y er een niet-negatief geheel getal z is zodanig dat $x = y+z$. En even formeel kan men laten zien dat er niet zo’n x is, want dan zou er een niet-negatief getal z moeten zijn met $x = x+1+z$. Maar dan geldt voor die z : $0 = 1+z$. Maar in de regels betreffende de niet-negatieve gehele getallen staat dat $0 = 1+z$ onwaar is wat je ook voor z neemt. Dus de definitie van x leidt tot een strijdigheid.

Het vertekend vijandbeeld van Poetin en Rusland

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor conflictanalyse en –management (CICAM) van de Radbouduniversiteit Nijmegen

Conflictprocessen, zeker als de gewelddadige fase in zicht lijkt, worden onder meer gekenmerkt door steeds intensere wederzijdse vijandbeelden. Het betreft beelden van met name de politieke, psychologische en militaire ‘werkelijkheid’. Die werkelijkheid wordt zowel onvolledig als ook vertekend en veelal tevens met fantasie-elementen aangevuld, weergegeven. Zo betreft de inhoud van het nieuwe vijandbeeld van Poetin dat het hier om een machtswellustige, het internationaal recht schendende, onbetrouwbare neo-imperialist gaat. Ook door niet direct betrokken maar wel partijdige actoren in het Oekraïneconflict wordt steeds meer een vijandbeeld gehanteerd. Hillary Clinton verwees m.b.t. de Russische overname van de Krim op Hitlers politiek ten aanzien van het Sudetenland. Etniciteit speelt en speelde in beide gevallen een belangrijke rol, maar de onvermijdelijke suggestie dat Poetin een soort Hitler zou zijn is vergaand onjuist. De Duitse vicebondskanselier Sigmund Gabriel maakt zich publiekelijk zorgen over een nieuwe oorlog in Europa. Rusland zou volgens deze sociaal-democraat bereid zijn ‘tanks over de Europese grenzen te laten rollen.’ ‘Rusland bereid tot oorlog,’ berichtte de Telegraaf. Het Koude Oorlogssyllogisme is weer terug dat luidde: Nazi-Duitsland was een dictatuur, Sovjet-Rusland is een dictatuur. Streep eronder: De Sovjetunie is gelijk aan Nazi-Duitsland. Naar deze tijd vertaald: Rusland is identiek aan Nazi-Duitsland. En in overeenstemming met een intens vijandbeeld wordt alleen dat opgemerkt wat het vigerend vijandbeeld versterkt en blijft (bewust dan wel onbewust) onopgemerkt al datgene wat dat vijandbeeld kan aantasten.

Een vijandbeeld, ook dat van Poetin en Rusland, heeft tal van functies waaronder een legitimatiefunctie, een rechtvaardiging voor allerhande gedrag, dat al dan niet iets met ‘de vijand’ van doen heeft. Het is vanzelfsprekend dat Nederland straks schepen en vliegtuigen oostwaarts dirigeert om de ernst van onze mogelijke reacties te etaleren. Het vijandbeeld leidt overigens ook tot saamhorigheid en het naar de achtergrond dringen van tal van problemen waaronder bedreigingen die vele malen ernstiger zijn dan de betreffende vijand. Te denken valt aan zaken als milieuvervuiling, ziekten, honger, armoede en voortgaande bewapening. Als het even kan wordt de ervaren bedreiging gepersonifieerd. Dat maakt het oordelen en handelen ten aanzien van die bedreiging gemakkelijker. Zo was het kwaad indertijd Saddam Hoessein met zijn (niet bestaande) massavernietigingswapens en zijn evens niet bestaande innige relatie met bin Laden. En nu is Poetin de (enige) oorzaak van de crisis in Oekraïne.

Poetin is de kwade geest waarvan steeds minder goeds te verwachten is. Hij is onbetrouwbaar, agressief en praktiseert landjepik en zou van de verouderde gedachte uitgaan dat men zijn invloedssferen moet bewaken dan wel uitbreiden. Dat laatste moge waar zijn, maar betreft niet alleen Rusland. Alle (grote) mogendheden koesteren nog steeds hun invloedssfeer door met vloot, luchtmacht dan wel economisch aanwezig te zijn. Het beeld dat men er in het Westen van Poetin op nahoudt is van autistische aard. Dat wil zeggen dat het om een vrijwel onveranderlijk beeld gaat, waarbij de houder ervan doof en blind is voor de hem of haar omringende wereld. Overigens is ook in Rusland van autistische beeldvorming van het Westen sprake. De wederzijdse propaganda impliceert het intensiveren van het eigen goed en het minimaliseren van het eigen kwaad alsmede het maximaliseren van het kwaad van de ander en het minimaliseren van het goed van de ander. Wij zijn de vertegenwoordigers van democratie en hoeders van het internationaal recht; zij zijn de schenders van dat recht en hun leiders zijn ondemocratisch. Over onze eigen schendingen van het internationaal recht spreken we niet en mocht er iets goeds van ‘de vijand’, op welk gebied dan ook, te vermelden zijn, dan zwijgen we daarover. Een weg naar nog meer wederzijdse militaire presentie aan de grenzen en steeds scherpere sancties zal het conflict niet tot een oplossing brengen. Begrip tonen voor Ruslands, in historische zin, gerechtvaardigd gevoel door het opdringende Westen ingesloten te worden is een voorwaarde voor uiteindelijke verbetering van de relatie. Rusland dient als dominante grootmacht in haar regio erkend te worden. En misschien dat een gebaar, zoals bijvoorbeeld het weghalen van het zogenaamd tegen Iran gerichte raketterschild, meer stabiliteitszoden aan de politieke dijk zet dan welke sanctie dan ook.

Geloof maakt meer kapot dan je lief is [deel 1]

Een kort vervolgverhaal van een afvallige van het Apostolisch Genootschap door John Vrij
(pseudoniem bekend bij de redactie)

Het onbewuste afscheid...

De deur achter zich sluitend stond hij oog in oog met zijn vriend die meer dan een uur had gewacht bij de achteruitgang van het gebouw. Samen oplopend naar de fietsenstalling zei hij tegen zijn vriend, Arie, dat hij nu geen tijd had om naar een van de ouders te gaan om koffie te drinken.

Het is gebruikelijk dat ze na de zondagsdienst met andere vrienden en vriendinnen bij een van de ouders wat gaan drinken en afspraken maken voor de middag. Hij, Henry, zei tegen Arie dat hij nu, na het gesprek met de plaatselijke voorganger, geen behoefte had aan de vriendengroep.

Hoe kwam het zo dat Henry voorgoed afscheid nam van zijn vriend Arie in de fietsenstalling van het gebouw van het Apostolisch Genootschap? Aan het einde van de zondagsdienst werden de gebruikelijke mededelingen gedaan voor de komende week. Bijvoorbeeld wie er mee gaan naar de landelijke cantatepresentatie in Baarn. Henry was verrast dat hij zich na de dienst moest melden bij de voorganger. Na het gebruikelijke handen schudden van de broeder van dienst bij de deur pakte Henry zijn jas en liep buitenom naar de voorgangerkamer achter het gebouw.

Nadat de priesters afscheid hadden genomen van de voorganger werd hij binnen genood. De voorganger begon zijn verhaal met de vraag hoe het hem verging in de grote stad waar hij het hoger onderwijs volgde. In de grote stad ging hij naar het zangkoor en nam deel aan de gespreksgroep voor jongeren. De school ging redelijk, op natuurkunde na. De volgende vraag ging over zijn activiteiten buiten de school en het gebouw. Na wat verkennende gesprekken over de kennismaking met de stedelijke geneugten en de strandwandelingen kwam de echte vraag van de voorganger aan Henry: "Hoe komt het dat jij zaterdag achter een kraam stond voor het gemeentehuis in het dorp om handtekeningen te verzamelen voor de vrijlating van Nelson Mandela?" (Dit voorval speelde in 1975.)

Henry antwoordde: "Ik ben al enkele jaren actief bij de plaatselijke wereldwinkelgroep. We hebben een handtekeningactie gestart in het kader van de actie *'Free Nelson Mandela and All Political Prisoners in Southern Africa'*"

De voorganger reageerde hierop met: "Maar aan dit soort activiteiten doen we vanuit het geloof niet mee. Je maakt publiekelijk een politieke keuze. Wij en de Apostel vinden niet dat je je zo op straat moet presenteren rond een politiek standpunt."

Henry: "Maar voorganger, het geloof zegt toch op te komen voor de medemens in verdrukking?"

Voorganger: "Ja, maar dat belijdt je binnen de eigen gemeenschap en in je directe naaste omgeving, maar niet openbaar en publiekelijk met krantenartikelen."

Henry: "Uit medemenselijkheid met de wereldburgers voel ik me betrokken bij de maatschappelijke ontwikkelingen en daarom ben ik al een paar jaar betrokken bij de wereldwinkel."

Voorganger: "Ik kreeg van een dienende broeder uit de gemeenschap te horen dat je ook met pamfletten tegen de oorlog in Vietnam hebt gelopen met de tekst 'Nixon moordenaar'. Ook heb je volgens hem meegedaan aan de actie 'Pers geen Outspan sinaasappels uit'. Dit zijn geen activiteiten die de Apostel zal appreciëren. Het zou goed zijn om je niet op te stellen als een intellectuele betweter. Je zou je sikje ook beter kunnen afscheren, je bent toch niet anders dan de andere jongeren uit de gemeenschap?"

Henry liet de woordenbrij van de voorganger over zich heen gaan en hij dacht langzamerhand steeds meer: 'Dit is over en uit'.

De voorganger was toe aan zijn afsluitende verhaal in de hoop Henry op het goede pad terug te brengen: "Het lijkt mij een goede oplossing dat je dit ook bespreekt met je ouders, maar spreek niet met vreemden buiten de gemeenschap over je beweegredenen. Dit houden we onder ons, toch? Het deelnemen aan actiegroepen, politiek en publiek optreden, is niet voor ons soort mensen."

Bij het verlaten van de kleine ontmoetingszaal die aansluit bij de voorgangerkamer pakte hij zijn jas uit de garderobe en ging naar buiten waar hij zijn vriend Arie nog aantrof. Bij het op een rijtje krijgen van zijn afwegingen flitsten er veel gedachten door zijn hoofd. Hij wilde even vrij zijn van de geloofsvriendenkring en nam afscheid van Arie.

Op de fiets naar huis maakte Henry de balans op. Hij vindt dat zijn handelen sociaal-maatschappelijk

is ingegeven op basis van zijn geloofsopvoeding. Dit vertaalt hij in zijn betrokkenheid bij de onderdrukte medemens, maar de hoogste plaatselijke vertegenwoordiger van de Apostel in de gemeenschap, 'de voorganger', vindt dat hij dat niet publiekelijk mag tonen. Hij begint te twijfelen aan zijn mogelijke komende *confirmatie* als belijdende broeder aan de geloofsgemeenschap van het Apostolisch Genootschap.

Oorzaak en gevolg

FRANS BIJLSMA (1938) is rustend medisch specialist en oud-redacteur van De Vrijdenker

Alethinos: "God brengt nog geen leeg kopje voor je naar de keuken."

Deodatus: "Nee, maar hij geeft mij de kracht om het zelf te doen."

A.: "Die heb je doordat je goed eet en drinkt en fit bent."

D.: "Maar hij zorgt daarvoor, ziet erop toe dat ik daartoe in staat ben."

A.: "Het zijn je omstandigheden die het je mogelijk maken."

D.: "Ook dat dank ik aan zijn goedertierenheid."

A.: "Nee. Je woont op een goede plek in de wereld, je kunt jezelf redden, je weet de weg naar artsen en ziekenhuizen als dat nodig is. En misschien kun je het binnenkort door een huishoudrobot laten doen."

D.: "Dan heeft hij ons mensen de talenten gegeven om zo'n apparaat uit te vinden en te bouwen."

A.: "Dat hebben wij zelf gedaan, in generaties van natuurwetenschappelijke kennis en technisch vernuft."

D.: "Hij leidt en stuurt zulke processen."

A.: "Alles ging vanzelf, in miljoenen jaren. Evolutie, weet je wel? Of geloof je echt in het scheppingsverhaal?"

D.: "Nee, dat niet. Die zes dagen zijn een metafoor. Maar het begin, het eerste leven en de verdere ontwikkeling, dat heeft hij geïnitieerd, en daarna geleid en gestuurd."

A.: "Nou, dan heeft hij een paar lelijke missers ingebouwd. Dat talloze dieren elkaar moeten vermoorden en opeten om te blijven leven, bijvoorbeeld. En bij ons mensen gemene ziekten, haat, vijandschap, oorlog, destructie. Onze ongebreidelde voortplanting hoort daar ook bij."

D.: "God is niet volmaakt en zijn motieven zijn vaak duister. Maar hij doet zijn best – als wij maar naar hem willen luisteren."

A.: "Heeft hij dan ook voor al die kerken gezorgd? En die synagogen en moskeeën die elkaar bestrijden?"

D.: "Ja, zodat wij naar zijn boodschappen kunnen luisteren en hem vereren."

A.: "En als daar nu in de winter de centrale verwarming uitvalt?"

D.: "Hè, wat flauw. Dat is gewoon pech, *bad luck*."

A.: "Ah, nu is er eindelijk iets waar je je god niet ter verklaring bij haalt."

D.: "Zeker. Hij gaat het toch niet voor zijn eigen godshuizen en aanhangers verzeiken?"

A.: "Is hij zo rationeel? Kan hij op al die details letten?"

D.: "Het zal je verbazen waar hij allemaal de hand in heeft."

A.: "Hoe stel je je dit eigenlijk allemaal voor? Hij is niet waarneembaar, dat vind je zelf ook, maar hoe grijpt hij dan in de werkelijkheid in?"

D.: "Gods wegen zijn ondoorgrondelijk. Het lijkt een dooddouner, maar het is echt wel waar."

A.: "Is die god van jou er ook voor anderen, voor aanhangers van andere godsdiensten en ongelovigen?"

D.: "Hij is er niet blij mee, hij heeft graag de exclusieve aandacht. Maar hij zal zich niet wreken, zoals in die oude verhalen beschreven wordt. Toch houdt hij niet van *free riders*. Dat is net zo iets als korting willen hebben bij Albert Heijn zonder bonuskaart."

A.: "Een triviale vergelijking, maar vooruit, ik zit er niet mee. Ik vind het nogal kleinzielig van iemand die, ook volgens jou, onstoffelijk aanwezig is. À propos, kun je iets zeggen over localisatie?"

Zweeft hij rondom de aarde? In ons zonnestelsel? Ergens in de Melkweg, of nog veel verder weg, miljoenen lichtjaren? Of overal, in de hele kosmos?”

D.: “Nee, alleen dichtbij. Hij heeft een binding met ons mensen. Al reikt zijn invloed oneindig ver.”

A.: “Dan moet hij wel een verdomd goede afstandsbediening hebben.”

D.: “Ook triviaal, maar daar zit ik nu niet mee. In zekere zin is het zelfs juist.”

A.: “Ik kan me eigenlijk helemaal geen voorstelling maken van die god van jou, Deodatus.”

D.: “Nee, dat kan niet, dat kan niemand. De Eeuwige, noemen de Joden hem. Dat hij niet direct waarneembaar is, of zelfs voorstelbaar, zegt niet zo veel. Tal van begrippen bestaan alleen in onze gedachten.”

A.: “Met als voertuig de taal.”

D.: “Maar daarzonder zouden we toch nergens over kunnen praten?”

A.: “Weet je wat ik niet goed kan hebben? Dat bidden tot een opperwezen. Denk eens aan al die miljoenen die dat gedaan hebben en nog doen, zonder enig resultaat. Al die mensen die gevangen zitten en vrij willen zijn, die smeken om genezing van een ernstige ziekte van henzelf of hun naasten, of in andere benarde situaties zitten... Als het eens goed gaat zeggen gelovigen dat het geholpen heeft, als alles blijft zoals het is gaan ze zichzelf al gauw verwijten dat ze niet hard genoeg gebeden hebben. Mooie cirkelredenering. Ik word er haast kwaad van.”

D.: “Zou ik niet doen, Alethinos. Ik vind het heel moeilijk wat je hier aanroert. Ik ben de eerste om te erkennen dat heel veel dingen op aarde niet goed gaan.”

A.: “Wat wijst voor jou dan toch op zijn aanwezigheid?”

D.: “Een bodem voor mijn bestaan, een fundament. Hoop, vertrouwen. Troost in moeilijke tijden.”

A.: “Laten we eens terugkeren naar dat koffiekopje dat naar de keuken moet. Het lijkt me een veel te klein detail voor hem.”

D.: “Misschien. Maar hij zet alles in beweging, ook dat mijn hersencellen prikkels afvuren voor zenuwen en spieren om het weg te brengen.”

A.: “Aha, de grote beweging. Bekend uit de filosofie.”

D.: “Ja, je moet niet denken dat we het helemaal uit de lucht gegrepen hebben.”

A.: “Hoe beweegt hij, en waartoe? Is er sprake van finaliteit?”

Op dat moment gaat de deur open en een man van ongeveer veertig jaar stapt met een stevige tred binnen. Hij is fors gebouwd, heeft een kaal hoofd, een oorringetje en uitgebreide tatoeages op zijn blote armen. Hij draagt een T-shirt met opdruk van een buitenlandse universiteit, die hem ongetwijfeld onbekend zal zijn, en een verschoten spijkerbroek. Hij zwaait met iets dat erg veel op een pistool lijkt en dat hij terloops op hen richt.

“Ik ben de grote beweging”, zegt hij met een hese stem. “Mij krijgen ze niet zo gauw te pakken. Ik was toevallig in de buurt, en dat zul je weten ook. Dat slot op die buitendeur is trouwens waardeloos. Hier met jullie bankpasjes en losse flappen, gauw een beetje. En geen geintjes, anders rammen we jullie pincodes er ook nog uit. Mijn maat staat buiten, ik hoef maar te fluiten. Hé, dat rijmt. Kom op. Snelsnelsnel. En jullie horloges ook nog.”

“Maar... maar...” proberen Alethinos en Deodatus.

“Niet zeuren”, zegt de man. “Bij nette heren zoals jullie is altijd wel wat te halen. We weten wel wie we pakken. En hé, ook nog jullie autosleutels. Vast wel van die Audi en die Volvo die voor de deur staan.”

Deodatus is opgestaan. Hij is boos en heeft zijn vuisten gebald. Als hij even op de indringer af loopt geeft deze hem een kaakslag die hem doet wankelen en in zijn stoel neerploffen. Alethinos is ook opgestaan en wil proberen de overvaller tot rede te brengen, tijd te rekken. Ook hij krijgt een duw die hem in zijn stoel doet terugvallen.

De man richt zijn vermoedelijke vuurwapen eerst op de een, dan op de ander. “Geen geintjes, zei ik toch”, zegt hij. “Kom op.”

Nu ze zien dat verder uitstel nutteloos is zoeken ze de opgeëiste eigendommen bij elkaar en overhandigen ze die onwillig aan de indringer. Ze berekenen gauw dat de schade beperkt kan blijven.

“Nog bedankt”, zegt de man niet zonder cynisme, en vertrekt met spoed.

Ze horen buiten even zijn stem, dan het geluid van twee startende auto's – hun auto's.

Nadat de grote beweging zich aldus gemanifesteerd heeft, besluiten ze de discussie maar te staken. De politie moet worden gebeld, en nog zo veel meer. Ze brengen elk hun koffiekopje naar de keuken.

De mens is noch toeval noch doel – 1

BEN WARNER (Rotterdam, 1946), communicator, voormalig hoofd Communicatie Gasunie/GasTerra, interim-bekleder Bijzondere Leerstoel Strategische Communicatie UvA, nu schrijver

Vergeleken met anorganische materie vertegenwoordigt organisch leven een hoger niveau van complexiteit. Daarover zijn we het in de wetenschappelijke wereld en daarbuiten wel eens. Waar mensen een uiteenlopende mening over hebben, is de wijze waarop dat leven en die complexiteit zijn ontstaan. Een deel van de mensen wijst het fysische en chemische ontstaansproces af, met name het begin, en impliciet alle wetenschappelijke kennis op dit punt, hoewel zij hun argumenten hiervoor deels baseren op de wetenschap. Zij kunnen niet aanvaarden dat wat zij als een wonder van organisatie beschouwen zomaar als bij toeval kan zijn ontstaan, als was het een mechanische ontwikkeling. Omdat we het leven zelf nog niet kunnen (na)bouwen, vinden we allen de feiten ontzagwekkend en zijn geneigd te praten in termen van wonderbaarlijk, ongelooflijk, onnavolgbaar. Ik gebruik nadrukkelijk de term mening en niet het woord kennis. Het gaat niet om uiteenlopende kennis. Kennis impliceert immers dat we weten hoe het zit, omdat we stap voor stap het aanvankelijke mysterie zouden hebben ontrafeld. Welnu, de mens in de actuele fase van zijn bestaan is, waar het gaat om de complexiteit van zijn tot cognitie in staat zijnde orgaan, de hersenen, zover ontwikkeld, dat hij het mysterie van dat leven inderdaad van de sluiers ontdoet. Eenvoudiger gezegd: we ontdekken hoe het in elkaar steekt. Kennistoename betekent dat steeds meer persoonlijke mening en individuele verklaringen plaatsmaken voor collectieve inzichten op basis van geverifieerde feitelikheden. In dit opzicht speelt het proces van complexiteit zich overduidelijk in cognitieve vorm voor een zoveelste maal af, doordat wij in ons denken het patroon van nieuwe, ingewikkelder verbindingen eveneens uitvoeren. Dit geldt zowel voor de cumulatie als voor de combinatie van kennis.

Alles verklaren kunnen we nog niet, maar onze kennisgroei gaat hard. Let wel, het gaat uiteraard niet om smaak en waarderingsbepalingen, maar om voor iedereen constateerbare realiteiten.

Wondermensen en zekeraars

Ik schreef hierboven ‘uiteenlopende mening’. Beter is het te reppen van verschillende verklaringen als het om de bestaansgeschiedenis gaat. Deze komen we tegen in twee stromingen, in de praktijk helaas met het gedrag van onverzoenlijke kampen. De ene groepering kan het ontstaan van leven niet als een uitkomst van een in aanvang anorganisch proces aanvaarden. Daarvoor achten zij het te complex, te ingenieus, te toevallig. De andere groepering leest via een steeds bredere weg van kennis door het historische detectiveboek heen richting de clou. De eerste groepering blijft zweren bij het wonderbaarlijke. Tegenstrijdig genoeg komen zij met een verklaring die helemaal niet van wonderen getuigt. Het proces van complexiteit is in hun ogen niet een willekeurige gang van zaken. Zij is door een procesingenieur van de bovenste plank ontworpen en geschapen en zo in elkaar gestoken dat de mens als zijn doelstelling en *pièce de resistance* in de laatste fase van zijn ontwerp tot leven kwam. Gegeven de almacht van de ontwerper-constructeur is dus van een wonder helemaal geen sprake. Het was zijn bedoeling en vormde een peulenschil. De bouwtijd was relatief kort. Het woord wonder past ook al niet op de ingenieur zelf. De veroorzaker van alles kan niet worden aangeduid als een wonder van bestaan, omdat dit andermaal een verklaring zou eisen. Juist vanwege deze pikante tegenstrijdigheid noem ik hen in het vervolg van dit artikel toch de wondermensen.

De tweede groepering gaat frappant genoeg ook niet uit van een willekeurige gang van zaken. Zoekend, testend, repeterend en redenerend, want dit laatste is nu juist wat zij ervaren als een van de hoogste eigenschappen van die complexiteit, ontmoeten zij de werkelijkheid en laten deze door zichzelf bevestigen. We noemen dit verifiëren. Oorzakelijkheid is een essentiële factor in het zoek- en verklaringsproces. En om maximaal zeker te zijn stellen zij ook nog een zwaar controlemiddel in werking. Als hun hypothese en de bevindingen geen ruimte laten voor falsificatie worden deze vooralsnog niet geschaard onder definitieve kennis. Ten leste houden zij er voorts nog een als grondslag aanvaarde stelling op na in die zoektocht: het axioma dat niets met absolute zekerheid kan worden vastgesteld. In ieder geval niet voordat het totale kennen een feit is. Kennen en weten zijn nog niet volgroeid tot almachtige, allesdekkende eigenschappen van de mens. Ik noem deze groepering de zekeraars.

Hinken op geloof en wetenschap

Wat een vrijdenker als buitenstaander van welke dogmatiek ook opvalt, is dat de wondermensen die wetenschappelijke benadering van analyseren, toetsen, herhalen en voorlopig concluderen in hun leven voortdurend zeer bewust en van argumenten voorzien toegepast willen weten. Zij wijzen die systematiek niet af. Is het vliegtuig waarmee ik de oceanen oversteek op die prestatie beproefd? Is het medicijn dat ik gebruik, op alle gevolgen getest en uitgeprobeerd op levende wezens of ten minste op dieren? Weet ik zeker dat mijn aanstaande nog maagd is? Tot in het duizendvoudige willen wondermensen dingen hebben uitgezocht, zeker gesteld of herbevestigd. Kennis en weten hanteren zij onafgebroken voluit en in hun werk vol overgave. Zij gedragen zich volstrekt gelijk aan de zekeraars op één cruciaal punt na. Als het erom gaat deze denk- en handelwijze ook te volgen bij de zoektocht naar het hoe en waardoor van de kosmos en het leven daarin (overigens bij voorkeur alleen hier op aarde), dan geven zij niet thuis. Nu ineens hoeft er niets met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aangetoond te worden. Zij deinzen terug voor de laatste stap. En passant ontkennen zij de funeste werking van entropie, die toch ook een onderdeel is van hun schepping, welke hoe dan ook zal vergaan. Dit is een anomalie in hun denk- en handelingsgedrag.

Een van hun sterkste argumenten, eigenlijk wel het voornaamste, voor hun houding is het navolgende. De minutieuze verhoudingen van alle materiële en fysische factoren die noodzakelijk zijn om tot het leven en dus ook de mens te komen, is naar hun mening vanuit kansberekening onwaarschijnlijk (het zogenoemde finetuning argument). Uitgerekend die uitkomst is hun te wonderbaarlijk en in dit opzicht geloven de wondermensen blijkbaar niet in wonderen. Een tweede opvallendheid is nu dat zij om hun verklaring van het ontstaan van leven en mens te onderbouwen, gebruik maken van een argument dat geheel en al voorkomt uit de wetenschapskunde. Als ze de wetenschap tot op dit niveau van diepgang aanvaarden, waarom dan bij het beginnen van de markt die trendbreuk? Maar gaat die onwaarschijnlijkheid op basis van kansberekening wel op?

Hoe groot is de kans?

Met het argument van de finetuning c.q. kansberekening omarmen de wondermensen de wetenschapsbevindingen aangaande de wetten en materiële verhoudingen in het heelal. Het gaat hierbij om de uiterste precisie van die verhoudingen. Zou de inflatie minder dan een flits van een seconde later of een flinter minder krachtig zijn geweest, dan had het heelal er anders uitgezien in menig opzicht. Onvoorstelbare grote zowel als kleine getallen spelen een cruciale rol. Wetenschappers hebben berekend dat de kans op de kosmologische constante, één van die noodzakelijke uitkomsten, 1 op 10 tot de 53e macht is. (10^{-53}). Ook de vorming van zwaardere elementen dan waterstof en helium die nodig zijn om de aarde en de mens tot bestaan te brengen, is het resultaat van zeer nauwluiderende verhoudingen in het kernfusieproces van zonnen. Dit zijn slechts twee van talloze voorbeelden van precieze voorwaarden, gewenste hoeveelheidsverhoudingen of noodzakelijke temperatuurniveaus, waardoor wondermensen verzuchten dat het leven niet kan zijn ontstaan zonder een fabuleuze regelaar. Hoe nauwgezet het allemaal in elkaar zit, blijkt uit de dreiging van klimaatverandering als gevolg van menselijke activiteiten en de uitstoot van broeikasgassen. Ook binnen ons eigen lichaam zijn de grenzen tussen leven en dood dichtbij. Een mens moet niet te lang een lichaamstemperatuur hebben onder de 35° C of boven de 38° C. En dat zijn vergelijkenderwijze nog zeer grove verhoudingen. De kosmos functioneert op basis van gigantisch grote zowel als kleine hoeveelheden. Getallen met tientallen posities achter de komma of voor de punt. Op de vraag van de zekeraars waarom dit dan zo ingewikkeld moest, blijft het antwoord uit. Als wondermensen evenwel die uiterst gedetailleerde voorwaarden als argument aanhalen, accepteren zij de noodzakelijke procesvorm, die voor die waarden zorgt en geven daarmee te kennen dat de mens het leven te danken heeft aan dat proces. Ook de vraag om welke reden de mens zo is geschapen dat hij een omgeving nodig heeft die aan elkaar hangt van een onvoorstelbaar fragiele en in hun visie kansloze statistiek, blijft onbeantwoord. Waaraan is dat proces dan te danken? Is dat dobbelen, gokken of vreemd genoeg van een onberekenbare zekerheid?

Nuchterhalzen en seculieren uit de kring van zekeraars reageren op het finetuning argument o.a. met een redeneerwijze vanuit het bestaan van de waarnemende mens zelf, het zg. het anthropische principe. Dat komt kort door de bocht neer op 'Het is zoals het is. Was het anders gelopen, dan waren wij mensen er niet geweest om het te constateren. Het mag dan een superkleine kans zijn geweest, maar zoals we zelf constateren is het die uitkomst wel geworden.'

Wondermensen, zeker de monotheïsten, vinden op basis van die kansberekening dus dat een natuurlijk, ongestuurd proces, leidend tot leven, volstrekt onwaarschijnlijk is. Er moet een sturende hand zijn geweest, die het heelal zo heeft afgesteld dat het tot leven komt en dat is in de monotheïstisch religies de enige en onaantastbare, almachtige schepper. De schepping is een creatie van dit opperwezen als goddelijke constructeur, die zelf geheel en al buiten die werkelijkheid bestaat en ook buiten de tijd, want de dimensie tijd startte toen het heelal aanving tegelijk met de inmiddels tien andere ruimtelijke dimensies, waarmee fysici rekenen. Hun schepper heeft en kent geen tijd, heeft geen ruimtelijke maten, geen gestalte, maar is almachtig, in staat tot alles en beschikt daarmee over een superpotentie. Als wondermensen bereid zouden zijn die schepper te depersonaliseren, nadert dit heel dicht het quantumfysische concept, waarbij energie en materie tevoorschijn floepen uit een superentropisch vacuüm.

De andere kant van hele grote getallen

Het zijn echter juist die onvoorstelbaar grote getallen die tegenovergesteld aan de religieuze uitleg de waarschijnlijkheid van het kosmische ontstaansproces zonder doelgerichte sturing aannemelijk maken. De wiskunde of ons rekenstelsel geeft een aanwijzing om te beginnen. Wij schrijven niet 1 tot de 53° macht maar 10 tot de 53° macht. 1 kunnen je eindeloos met zichzelf vermenigvuldigen, maar het wordt nooit meer dan 1. Optellen kan uiteraard wel. Dan krijg je erg veel van hetzelfde. We kunnen een biljoen atomen optellen bij een biljoen atomen, maar dan hebben we alleen meer van iets en niets anders. Verschil moet er zijn. Zou een foetus bij de celdeling slechts dezelfde cellen (re)produceren, dan zou er niet meer dan een klompje eenheidsmaterie ontstaan en zeker geen mens. Afgezien van de getalsmatige veelheid herbergen de variatie aan cellen, de veelvormigheid van constructie en organisatie met elk hun eigen functionaliteit het leven. Ook het ontstaan van organische materie als zodanig vereist een variatie van ingrediënten. Het gaat dus om veel en verschillend om het in enkele woorden aan te geven. De Bijbel zelf is een mooie metafoor voor dit principe. Zou de hele inhoud uit niets anders bestaan dan één lange reeks alephs dan was de inhoud nietszeggend. Zou de tekst een vervelende herhaling van slechts één woord zijn, bijvoorbeeld bereshit, dan lezen we alsmaar ‘in het begin in het begin in het begin’; een betekenisloze dreun. Het is duidelijk. We hebben verschillende letters (elementen/componenten) nodig, die in verschillende combinaties van woorden in verschillende volgorde van zinsbouw in verschillende betekenisgevingen in van lengte verschillende zinnen en paragrafen, tot zinvolle mededelingen worden. Zelfs in het hoofd worden er nog nieuwe verbindingen gelegd. Een mens kan met gesloten ogen zich de tekst letterlijk nauwelijks voorstellen. Als hij de tekst in gedachten voor zijn geest haalt, kan hij deze nauwelijks zien, maar spreekt hij die tekst onhoorbaar binnenshoofds uit: een verbinding van eerst zien en dan horen, van twee golfsystemen. De combinatie van veelheid en variatie is voorwaardelijk voor complexiteit.

Om tot de mogelijkheid van een samengestelde vermeerdering te komen moet er dus sprake zijn van verschillende elementen of componenten. Wel, die zijn er in overvloed. Wetenschappers hebben ook berekend dat het heelal 10 tot de macht 80 (10^{80}) atomen bevat. Dat is een immense hoeveelheid, maar – en dit is essentieel – tegelijk een verzameling van soorten atomen en subatomaire deeltjes met elk unieke eigenschappen, die zich in een veelheid van combinaties en tijdsduur kunnen manifesteren. Die veelheid en die variatie door verbindingen maken meer combinaties mogelijk dan er atomen in het heelal zijn. Ter illustratie moge dit voorbeeld gelden. Ik ontleen het aan theoretisch bioloog Stuart Kauffman. (De komende vijftig jaar, 2002, blz. 131). “We kennen een 20-tal aminozuren. Zij zijn de bouwstenen van enzymen, proteïnen en eiwitten en vormen de grondslag van leven. Eiwitten met een lengte van 200 aminozuren zijn niet ongewoon. Het mogelijke aantal eiwitten van 200 aminozuren komt dan op 20 tot de macht 200. Het aantal verschillende ketens met elk een eigen eigenschap of functionaliteit is dus ongeveer 10 tot de macht 260 (10^{260}). Een hoeveelheid onvoorstelbaar veel groter dan het totaal van atomen.” Uit die reeksen aminozuren blijkt al hoezeer het bindingsproces in complexiteit en aantal kan toenemen. Kaufmann geeft tevens aan welke rol tijd kan spelen. “Een snelle chemische reactie kost een femtoseconde (10^{-15} seconden). Als het heelal alleen maar eiwitten maakte, zou het 10^{67} maal de levensduur van het heelal kosten om alle mogelijke eiwitten met de lengte 200 te maken. Het totale heelal is in feite een structuur van verbindingen en betrekkingen, die nog lang niet aan zijn einde is. Het heelal is daarbij niet ergodisch, niet herhalend.”

De Tien Geboden

FRANS COUWENBERGH noemt zich *humanosoof* (Waalwijk, 1933). Doctoraal Nederlands, was 15 jaar leraar Nederlands, daarna al meer dan 35 jaar portrettekenaar.
www.humanosophy.org

In het vorige nummer van dit prachtige blad mocht ik een vertoog houden over de monotheïstische Ene Ware God (EWG) als een relatief recente patriarchale uitvinding. In dit stuk pak ik de nog steeds hier en daar woekerende opvatting aan dat de Tien Geboden toch nog wel degelijk hun nut kunnen hebben in onze seculariserende maar toch ook demoraliserende samenleving.

Met het gevoel ‘dat er iets is of moet zijn’ blijven velen onverkort behept. Omdat we ermee geboren worden. Omdat we nu eenmaal mensen zijn, *talige wezens*. Bij gebreke van een alternatief Verhaal houden velen, ook al zien zij geen kerkgebouw meer van binnen, aan God vast. Zolang je geen alternatief geloof krijgt aangeboden wordt de aanval van de conventionele atheïsten op de EWG-ideologie licht als een brute aantasting van het *religieuze gevoel* ervaren.

Godgeloof is als een winterjas tegen de kilte van een lege (verhaallose) wereld. De eerste reden dat atheïsten vaak op weinig bijval mogen rekenen is dus dat veel mensen nog geen alternatief zien voor de warme winterjas van het godsgeloof. Maar als het door mij voorgestane echte Ontstaansverhaal van ons mens-zijn tot project verheven wordt, komt er een veel prettiger passend, lichtgewicht en winddicht, fleurig jack in de rekken te hangen en belandt de sleetse loden jas al gauw in een kledingzak voor het Leger des Heils.

De tweede reden dat atheïsten op verrassend weinig bijval mogen rekenen is dat de drie EWG-ideologieën (judaïsme, christendom en islam) inhaken op *het goede* in de mens. De Israëlieten moesten bijvoorbeeld, zoals Mozes zegt in het boek Leviticus, vreemdelingen niet alleen netjes behandelen maar hen zelfs liefhebben: omdat ze zelf ook vreemdeling waren geweest in het land van Egypte. Zoals ik dadelijk zal laten zien, is dat een zeldzaam bloempje in een veld vol distels van wreedheid.

Vanwege de gedachte dat het oude vertrouwde EWG-geloof onze normen en waarden schraagde, hebben nog steeds velen moeite om het aan de straat te zetten en denken ze: die Tien Geboden, die hebben ook voor vandaag toch hun waarde? Ik heb ze stuk voor stuk op hun morele waarde nagevraagd en laat mijn bevindingen hier volgen.

De Tien Geboden

De eerste [iii] Geboden zijn dictatoriale dreigementen. *Geloof in Mij of ik schiet*. Een Almachtige God onwaardig eigenlijk. En als je een andere god aanschaft [ii] wordt niet alleen jijzelf gestraft, maar ook je onschuldige kinderen en zelfs hún kinderen! Nee, nóg niet genoeg, de kinderachtige wraak treft zelfs “het vierde geslacht”! Over moraal gesproken.

Er spreekt geen enkel vertrouwen uit in de eigen intelligentie of de loyaliteit van de aangesprokene, laat staan respect. Een kinderachtige huistiran aan het woord, gespeend van elke sociale intelligentie.

Geen wonder dat het volk van Israël keer op keer de kont tegen de krib gooit. Waar dan weer een allesvernietigende Zondvloed of een gruwelijke slachting op volgt. Het is de hoofdtenor van het Oude Testament: een jaloerse tirannieke God die keer op keer de fik in zijn hele onderneming wil steken en een Mozes die op Hem in moet praten om Hem tot rede te brengen. Waarna Hij berouw toont en het uitverkoren volk weer verder kan struikelen.

De eerste drie geboden hebben geen enkele morele waarde en dienen uitsluitend het machtspolitieke doel van de Tempel: het uitschakelen van andere erediensten.

[iv] *Heilig de Sabbat*. Elke werkweek afsluiten met een rustdag is zeker geen onzinnig gebod. De bijbelschrijvers – die het hebben overgenomen van de Babylon-cultuur – hebben er een opmerkelijk belangrijk gebod van gemaakt: er worden heel veel woorden aan gewijd en het komt wel tienmaal terug. Maar het heeft niets met moraal van doen. Een uitsluitend op disciplinerend gericht gebod. Een

Mozes met tafelen

brave huisvader die wat houtjes hakte voor zijn vrouw werd, omdat hij dit op de sabbatdag deed, door een stelletje ‘vromen’ gestenigd.

[v] *Eer uw vader en uw moeder.* Moet dat geboden worden? Respect moet je verdienen, dat in de eerste plaats; wie het opeist zal het des te minder krijgen. In de tweede plaats: ouders die zich goed gedragen ten opzichte van hun kinderen hoeven er echt niet over in te zitten of hun kinderen hen wel zullen eren: ze krijgen hun goede gedrag dubbel en dwars van de kinderen terug op hun oude dag. Kinderen zijn blindelings geneigd om hun ouders te eren: omdat ze er meteen hun afkomst, dus zichzelf, mee hooghouden. Je moet als ouder nogal wat fout gedaan hebben als je in je laatste jaren door hen in de steek gelaten wordt. Hier had beter kunnen staan: Eer uw kinderen en misbruik hen niet, zodat zij u op uw oude dag zullen eren! Dat zou alle vrome maar niettemin kinderachtige, gewelddadige of zelfs misbruikende huistirannen te denken hebben gegeven en miljoenen levens vreugdevoller hebben gemaakt en doen eindigen.

[vi] en [vii] *Gij zult niet doden. Gij zult niet stelen...* dat is nou echt de vos die de passie preekt! Het hele Oude Testament dreunt van de Goddelijke aansporingen of zelfs bevelen om te roven en te moorden! Terwijl God ook zelf geen slachting schuwt. Wie de Sabbat schendt, zal ter dood gebracht worden (35:2). En dat doe je volgens Hem al wanneer je op die dag hout sprokkelt omdat er toch gekookt moet worden. (Numeri 15: 32-36). Wat heeft dat nou voor nut? En wat zou hier anders hebben moeten staan? Doodt maar naar hartelust? Steel maar raak? Deze twee geboden zijn echt ‘open deuren’. Gebod [vi] heeft geen enkele moord waar en wanneer dan ook en al helemaal niet onder God’s oog, voorkomen. De enige bruikbaarheid ligt in het misbruik dat anti-abortus- en anti-euthanasieactivisten ervan maken om er het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw mee om zeep te kunnen helpen. Waarbij die activisten evengoed geen moord schuwen!

[viii] *Gij zult niet echtbreken.* Is wel in orde. Fatsoenlijk. Vrouwvriendelijk zelfs, tenminste: wanneer de patriarchen het ook voor mannen laten gelden. Wij moeten er in onze tijd vraagtekens bij zetten wanneer het een spijkerharde toepassing zou moeten krijgen. Baas in eigen leed, zou ik zeggen.

[ix] *Gij zult tegen uw naaste niet vals getuigen.* Weer een open deur: wie zal ooit roepen dat je tegen je naaste zoveel mogelijk vals moet getuigen? Als je het gebod verbreedt tot het verbod om te liegen zou het evengoed onzinnig zijn in zijn algemeenheid. Leugens om bestwil redden dagelijks gevoelens en een enkele keer zelfs relaties.

Het [x]de en laatste gebod: *gij zult niets begeren wat van een ander is*, heeft, okay dan, wat moreel gehalte. Maar het begeren op zich is niet echt schadelijk voor wie dan ook. Wat zeg ik? Onze welvaartseconomie draait op het begeren van wat een ander heeft of wat de reclame in de aanbieding heeft.

Andere geboden

Dan zijn de 5 geboden van Boeddha heel wat ‘christelijker’:

1. Dood geen levend wezen
2. Neem niet wat u niet gegeven wordt
3. Spreek geen onwaarheid
4. Drink geen bedwelmende dranken
5. Wees niet onkuis

Zoroaster

Boeddha leerde bovendien: “Overwin uw toorn door vriendelijkheid, het kwade door het goede... Nooit ter wereld houdt haat op door haat; haat verdwijnt alleen door liefde.”

Nog eenvoudiger zijn de drie geboden van het Zoroastrisme: denk goede gedachten; spreek goede woorden; doe goede daden.

Zodra het door mij voorgestane UNESCO-project – de uitwerking, met inschakeling van zoveel mogelijk rijksuniversiteiten, van de grondslag van de Universele Verklaring van 1948 – goed op gang is gekomen, zal er geen behoefte meer gevoeld worden aan ‘geboden’, aangezien moreel gedrag dan geheel door het echte mensenverhaal gedragen wordt.

De overige Bijbelse moraal

Hoewel christenen het doen voorkomen alsof de bijbel liefde en verdraagzaamheid predikt, staat die in werkelijkheid vol met gruwelijkheden en bloederig geweld:

(Psalmen 89:24) Maar Ik zal zijn wederpartijders verpletteren voor zijn aangezicht, en die hem haten, zal Ik plagen

(Richteren 4:21) Daarna nam Jael, de huisvrouw van Heber, een nagel der tent en greep een hamer in haar hand en ging stilletjes tot hem in en dreef den nagel in den slaap zijns hoofds, dat hij in de aarde vast werd; hij nu was met een diepen slaap bevangen en vermoeid en stierf.

(Psalmen 3:8) Sta op, HEERE, verlos mij, mijn God; want Gij hebt al mijn vijanden op het kinnebakken geslagen; de tanden der goddelozen hebt Gij verbroken.

Enz...

Ook het doden van kinderen en zwangere vrouwen is een geliefd onderwerp in de bijbel:

(Numeri 31:17) Nu dan, doodt al wat mannelijk is onder de kinderkens; en doodt alle vrouw, die door bijligging des mans een man bekend heeft.

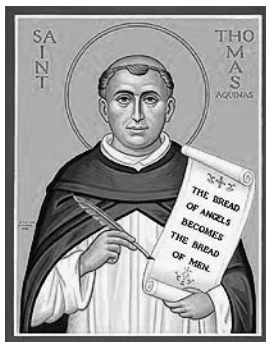
(Psalmen 137:9) Welgelukzalig zal hij zijn, die uw kinderkens grijpen, en aan de steenrots verpletteren zal.

(Jesaja 13:18) Maar hun bogen zullen de jongelingen verpletteren, en zij zullen zich niet ontfermen over de vrucht des buiks; hun oog zal de kinderen niet verschonen.

Enz...

Natuurlijk, ook de drie monotheïstische godsdiensten zijn ethisch. We zijn van nature goed en niet alleen de massa der gelovigen zijn goede mensen maar ook de meeste priesters en theologen. De grote massa van hun gelovigen, de joden, christenen en moslims, leven van harte naar de waarden van tolerantie en medemenselijkheid welke ook in hun heilige boeken te vinden is. Je vindt er alles in wat je er in wilt vinden, in die heilige boeken, dus ook ethische dingen. Maar zo'n Boek zou pas 'heilig' (= onaantastbaar, boven elke kritiek verheven) mogen heten als er geen gruwelijkheden als hierboven in uitgestald werden.

De EWG-ideologie is door haar drie vormgevers uitgevonden met de beste bedoelingen. Vooral om eenheid te brengen in het gewelddadige en oorlogende stammenwezen. Dat kun je zien als de 'beschavingsopdracht' van het monotheïsme en daaraan kan het ook historische betekenis ontlelen.

Thomas van Aquino

Maar in de ethische betekenis van 'beschaafd' heeft geen van de drie varianten veel palmares. Ze hebben vooral haat gezaaid en schijnheiligheid en onverdraagzaamheid gekweekt. Nietzsche al haalde een veelbetekenend citaat van Thomas van Aquino aan: "Het zien van het lijden van de zondaars in de hel is één van de geneugten van de hemel zelf." Dit doet me denken aan het walgelijkste adagium dat ik ken: *Schadenfreude ist die schönste Freude*. De misantroop Schopenhauer was wel zo menselijk om leedvermaak 'teuflisch' te vinden. Die 'heilige' Thomas was zo moreel niet.

De ethische pretentie van de monotheïstische *geloven* is slechts het zoete omhulsel zonder hetwelk de van nature zo sociale mensen het zure niet zouden hebben geslikt. De Ene Ware God is een strijdgod, in verbitterd gevecht zowel tegen de goden en godinnen van de afzonderlijke stammen als

tegen de EWG's van andere *geloven*. Zijn verbreiding ging te vuur en te zwaard. Deze agressiviteit spreekt ook in de heilige boeken duidelijke taal. De auteurs van de bijbelboeken Exodus, Numeri, Deuteronomium, Joshua, Samuel en Koningen laten een jaloerse en bloeddorstige Jahweh zien en in Deuteronomium zet hij de joden aan tot de meest wrede genocide en mensenrechtenschendingen. Hij belooft zijn uitverkoren volk "grote en goede steden welke jullie niet zelf hebben hoeven te bouwen, huizen vol goede dingen die jullie niet zelf hebben hoeven te vullen en wijngaarden en olijfbomen welke jullie niet hebben geplant". Allemaal op voorwaarde dat ze Jahweh (dus de patriarchen) gehoorzamen en de eigenaars van de wijngaarden en olijfbomen om zeep brengen, tot het laatste kind toe.

In Mattheüs 10: 34 van het christelijke Nieuwe Testament lezen we Christus' woorden "Meent niet, dat Ik gekomen ben om vrede te brengen op aarde; Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard." De oorlogszucht is vooral in het christendom en de islam een wezenstrek gebleven, tot uitdrukking komend in de kruistochten en in de huidige islamistische interpretatie van *jihad*. Het

woord ‘vrede’ betekent in de islam niets anders dan de uitbreiding van de *Dar-al-islam* over de hele wereld – zoals vroeger de *Pax Romana* – en onder tolerantie verstaat de islam het dulden van joden en christenen als *dhimmi*: tweedrangsgelovigen die niet alleen geldelijk zwaarbelast worden maar bovendien aan allerlei vernederende voorschriften moeten voldoen om tussen moslims te mogen leven. De laagste moslim is hoger dan de hoogste *dhimmi*.

De zware onderdrukking van de massa’s in de islamitische despotieën is tot nu toe zo succesvol gehandhaafd doordat de islam tweedracht bracht tussen de onderdrukten: die tussen man en vrouw. Elke man, hoe klootzakkerig en miezerig hij ook zijn moge, kreeg van zijn geloof de heerschappij over een privé-slavin. In sommige islamlanden werd/wordt die in haar kleuterjaren ook nog ontdaan van haar vermogen tot seksueel genot. Zo handhaaft de islam de ‘vrede’, tot voordeel van de heersende elite.

De judaïstische uitverkorenheidwaan heeft veel joden niet alleen verhinderd om echt van harte te integreren in de beschavingen waarin ze migreerden; de islamversie ervan leert de moslims ook dat ze mogen liegen tegen de ongelovigen. Voor Europese moslims is het uitverkoren-zijn-idee vandaag nog steeds een noodlottige integratie-hinderpaal. Een samenleving is ten diepste gebaseerd op vertrouwen. Een moslim kan met de hand op zijn hart beweren dat hij eerlijk is, maar zijn baas weet dat diens geloof hem toestaat te liegen.

Niets maakt ons heel

FONS TEL (1941, Haarlem) Autodidactisch vrijdenker

Deel III Praktische uitwerking van de humanistische metapositie

1. Meerwaarde

In het voorgaande heb ik geprobeerd aan te tonen dat de dualistische metapositie nog algemeen van kracht is. Dit houdt vooral in dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen materiële en geestelijke zaken – een onderscheid dat gelovigen funderen met een godsgeloof en atheïsten veelal met een rationeel-naturalistische visie. Omdat de mens begiftigd is met meer geestelijke vermogens dan alle andere levende wezens, acht hij zich ook van meer waarde. Deze pretentieuze meerwaarde van de mens, die van geestelijke aard is, wordt door hem beleefd als de kern van zijn persoon. De inhoud van deze kern wordt echter gevormd door de bindingen die de mens heeft met zijn sociaal-culturele (d.i. geestelijke) omgeving, die we zijn identiteit noemen. Omdat deze identiteit op bindingen van collectieve aard gestoeld is, heeft ze een positieve inhoud. Dit houdt in dat de mens met een dualistische metapositie met zichzelf samenvalt: ik ben in wezen positief, dat wil zeggen goed, het negatieve ligt buiten mij. Om het negatieve dat principieel van buiten komt af te weren, moet het ik zich verdedigen

Byung-Chul Han

door zijn energie erop te richten. Het ik beleeft deze energie als iets positiefs, omdat het ik het negatieve ‘buiten de deur houdt’ en daarmee de collectieve bindingen verstevigt. Byung-Chul Han noemt dit in *De vermoeide samenleving* de immunologische afweer. Op het moment echter dat de andere niet meer als het negatieve kan worden gezien, doordat hij de gelijke is geworden, blijft het ik met deze energie zitten. Han heeft het over een neurale infarct door een overmaat aan positieve energie, die leidt tot een van de vele neurale ziektes

zoals depressie, burn-out, borderline, et cetera. Ik heb deze gang van zaken anders geduid. Omdat de identiteit van de mens binnen de dualistische metapositie gestoeld is op de bindingen met het sociaal-culturele collectief, is deze identiteit iets positiefs. Op het moment dat die bindingen losser worden, dat wil zeggen dat het negatieve (de vreemde, het vijandige, het kwaad) het collectief binnendringt, wordt ook het positieve karakter van de identiteit ondermijnd. Het ik gaat meer en meer het negatieve in zichzelf ervaren en wordt angstig. Met man en macht probeert het ik het negatieve “buiten de deur te houden” door vijandbeelden te scheppen van de vreemde ander. Deze vijandbeelden worden echter irrelevant op het moment dat de collectieve losmaking veroorzaakt wordt door de gelijkberechtiging, waardoor de andere niet meer als de minderwaardige gezien kan worden.

De dualistische metapositie mondt steeds uit in collectieve bindingen van ongelijke of hiërarchische aard. Het onderscheid tussen geest en stof wordt namelijk bepaald door een machtsverhouding: de geest staat boven de stof of het lichaam. Waar deze hiërarchische ongelijkheid in de maatschappij wordt opgeheven, worden de collectieve bindingen losser. Het ik ervaart een kloof tussen zijn identiteit die van collectieve aard is, en zichzelf als individu met een eindig lichaam. Het negatieve krijgt daardoor geen externaal, maar meer een internaal karakter. Dan blijkt namelijk dat de neurale energie ongebonden dus vrij is, en als zodanig negatief, zoals alle vrije energie negatief geladen is. Hans opvatting dat de postmoderne mens lijdt aan een infarct van positiviteit is dus onjuist. Deze mens lijdt aan een infarct van negatief geladen, vrije energie, een infarct dat ik als een implosie heb omschreven. Deze negativiteit uit zich concreet in de vele psychische verschijningsvormen van de angst: depressies, fobieën, hyperventilatie, slaapstoornissen, burn-out, verslavingen, et cetera. De postmoderne mens is per definitie een angstig en schuldig individu door een identiteitsverlies als gevolg van de losmaking van sociaal-culturele bindingen. Dit losmakingproces wordt voor een wezenlijk deel gegenereerd door de gedragscodes die voortvloeien uit wat wel de kernwaarden van de westerse cultuur genoemd kunnen worden: de democratie en de mensenrechten. Wat wij in het Westen als onze hoogste waarden beschouwen, die wij hebben vastgelegd in de 'Universele verklaring van de rechten van de mens', zijn op het individuele vlak de bron van de vele psychische stoornissen of neurale ziektes.

Om dit te begrijpen moeten we de omslag in de metapositie scherp stellen. De oude dualistische metapositie is religieus van aard, omdat de geest (God of de natuur[wetten]) losstaat van de stof. Het negatieve of het kwaad heeft een externaal karakter en de kern (de ziel) van de mens is per definitie positief of goed. Deze kern is van geestelijke aard en plaatst de mens boven of buiten het materiële (lichamelijke) dat al het niet-menselijke omvat. Gebleken is dat de positieve kern van het individu in deze metapositie gevormd wordt door de sociaal-culturele bindingen die het individu heeft met zijn gemeenschap. Deze bindingen zijn hiërarchisch van aard, ofwel machtsverhoudingen. De andere is principieel ongelijk, waardoor het negatieve op de ander geprojecteerd kan worden. Deze projectie verleent de neurale energie een positief voorteken dat het individu een positieve beleving geeft.

2. Emancipatie

Op het moment in de geschiedenis dat getornd wordt aan de machtsverhoudingen middels emancipatorische bewegingen en de maatschappij meer democratisch en gelijkberechtigd wordt, worden de collectieve bindingen losser, verzwakt geleidelijk aan de identiteit van het individu en komt het individu meer tot zichzelf. De projectie van het negatieve op de ander wordt daarmee geblokkeerd, en het individu blijft met een teveel aan negatieve, dat wil zeggen vrije energie zitten. Dit uit zich in angstgevoelens die tot neurale infarcten kunnen leiden. Maar deze negatieve vrije energie is tegelijkertijd de bron van de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid, juist door de verzwakking van de identiteit en de losmaking van de collectieve bindingen. Democratie en mensenrechten vereisen een andere, humanistische metapositie waarin vrijheid bewust beleefd wordt in het teken van de angst. Vrijheid in het besef van de angst maakt ons kwetsbaar en stelt ons open voor de vraag wat wij verkeerd doen waardoor anderen geen toenadering zoeken. Die vrijheid gaat gelijk op met verantwoordelijkheid voor de ander en breekt de oude machtsverhoudingen verder af – emancipatie noemen we dat. Het is de vrijheid zoals Rosa Luxemburg haar definieerde: Vrijheid is de vrijheid van de andersdenkenden.

Rosa Luxemburg

In de dualistische of religieuze metapositie staan de verticale machtsverhoudingen van de onderlinge ongelijkwaardigheid centraal; in de correlatieve of humanistische metapositie staan de horizontale vrije verhoudingen van de onderlinge gelijkwaardigheid centraal. Voor de eerste metapositie geldt dat de dood een overgang is van het ene leven in het eeuwige leven. Voor de tweede geldt dat de dood zin geeft aan het leven zelf, doordat het doodsbesef de bron is van het bewustzijn of de geest en dus de inspiratiebron voor geestelijke activiteit en creativiteit. Deze bron heft het dualisme tussen stof en geest op en plaatst het eindige, stoffelijke lichaam centraal in het bewustzijn.

In alle emancipatorische bewegingen, waarbij onderliggende sociale groeperingen zich bevrijden van machtsverhoudingen, zal er een omslag plaats moeten vinden van de religieuze naar de humanistische metapositie. Dit wil concreet zeggen dat het denken in termen van vijandbeelden en identiteit, waarbij het negatieve dus bij de ander ligt, over moet gaan in het denken in gelijkberechtiging en mentaliteit, waarbij het negatieve in jezelf gezocht moet worden. Overal waar geëmancipeerde groeperingen deze

omslag niet maken en blijven hangen in de oude religieuze metapositie, vormen zich nieuwe vijand-beelden en vallen deze groeperingen terug in de oude stellingname van de identiteit die gebaseerd is op de groep. Voor de vrouwenbeweging zijn dan de mannen de vijand, voor de homo's zijn dat de hetero's, voor de allochtonen zijn dat de autochtonen, voor de atheïsten zijn dat de religieuzen, et cetera. Zij proberen de oude machtsverhoudingen om te keren, waarbij ze zelf macht willen verwerven. Op die manier hoeven ze qua mentaliteit zelf niet te veranderen en kunnen ze hun frustraties richten op de oude machthebbers. Zij menen zich daarmee bevrijd te hebben, maar in werkelijkheid hebben ze slechts de rollen omgedraaid en is hun vermeende vrijheid net zo sociaal gebonden als hun voorafgaande onderschikking. Bevrijd hebben ze zich pas wanneer ze de keerzijde van vrijheid, namelijk verantwoordelijkheid en angst, als individu beginnen te ervaren. Want iedere machtsverhouding houdt bescherming in: de ondergeschikte vindt bescherming bij de machthebber en hoeft dus geen verantwoording af te leggen. Hij of zij doet wat de ander zegt en als dat niet goed is, is de ander daarvoor verantwoordelijk.

Op het moment dat een geëmancipeerde groepering gelijkwaardig wordt aan de groep waarvan ze zich bevrijd heeft en ze deze niet meer als vijand ziet, kan ze zich ook niet meer tegen deze groep afzetten. Er vindt een sociale integratie plaats waarbij geen groepen meer tegenover elkaar staan, maar waarbij individuen op gelijkwaardige wijze met elkaar kunnen samenwerken, -wonen en -leven. Alle negatieve gevoelens die deze individuen hebben, kunnen ze niet meer als collectief afreageren op de ander, maar moeten ze bij zichzelf te rade gaan waar deze gevoelens vandaan komen en wat ze ermee aan moeten. Of zoals Daniël Arends, cabaretier, in een interview zei: 'Om bij mezelf te komen, hoef ik een ander niet te kwetsen. Ik heb geleerd om de onvrede die ik kan voelen op mezelf te betrekken.' (*Trouw*, 18-1-2014)

3. Autonomie

Het grootste probleem waar wij in het Westen momenteel mee kampen, zijn de neurale infarcten als gevolg van een overmaat aan negatief geladen, vrije psychische energie. Deze infarcten uiten zich in de talloze psychische aandoeningen van stress tot burn-out, van vermoeidheidsklachten tot ME, van onbehagen en gevoelens van leegte tot depressiviteit en verslaving, et cetera. Zoals ik boven heb aangetoond, komen deze infarcten in belangrijke mate voort uit de fundamentele waarden van onze maatschappij, met name democratie en mensenrechten. Door deze waarden wordt het individu gedwongen de andere als gelijke te behandelen, ook als deze vreemde opvattingen en gedragingen heeft. We kunnen ons niet meer groepsgewijs afzetten tegen anderen, iets wat ons voorheen een sterke identiteit en geborgenheid gaf. Waar we dit nog wel doen, heet het terecht dat we populisten, homohaters, racisten of seksisten, fundi's of sektariërs zijn. Het enige wat binnen het democratische krachtenveld veroorloofd is, zijn de vele mogelijkheden van het politieke en economische machtsspel. Daarin staan de argumenten en de redelijke belangen centraal – zaken die het hoofd en niet de onderbuik voeden. Wij ervaren meer en meer dat de keerzijde van onze democratische vrijheid angst en onzekerheid is. Deze ervaring brengt ons ertoe onze vrijheid in te willen ruilen voor veiligheid die wij zoeken in de virtuele wereld van de ICT. Voor het verlies aan sociale verbondenheid zoeken wij massaal compensatie middels de digitale communicatiemiddelen. Daarbij nemen we voor lief dat we pionnen worden in het commerciële schaakspel van multinationale bedrijven als Microsoft, Google en Facebook, en virtuele onderdanen van een gedigitaliseerd staatsapparaat dat steeds omvangrijker wordt. Met open ogen smeden we onze eigen digitale ketenen.

Het positieve van deze ontwikkeling is echter dat het negatieve in onszelf sociaal bespreekbaar wordt en dat dit de autonomie van het individu bevordert. Waar voorheen een taboe heerste, is het nu onderwerp van maatschappelijke discussie: ziekte, armoede, gebreken, ouderdom en uiteindelijk de dood zijn thema's waar steeds meer in een open sfeer over gesproken kan worden. Vooral het onderwerp dood, dat in alle culturen het meest omgeven wordt door een taboe, is een goed voorbeeld om aan te geven hoe het negatieve in onszelf ter discussie wordt gesteld ten gevolge van de omslag in de metapositie.

Hoe onze dood meer en meer in ons leven geïntegreerd wordt door de ontwikkelingen in de medische technologie die ons steeds ouder doen worden, kunnen we bijvoorbeeld aflezen aan het euthanasiedebat. In 'Spitsuur bij de Levensindekliniek' (*Trouw*, 25-1-2014) schrijft Peter Henk Steenhuis dat de sociale druk die op ouderen wordt uitgeoefend ten gevolge van de hoge kostenpost die zij in de gezondheidszorg vormen, overeenkomsten vertoont met wat Thomas More in zijn *Utopia*

beschreef. Daarin wordt een ongeneeslijke zieke door priesters en magistraten vriendelijk maar dringend verzocht euthanasie te plegen. Wat ziet Steenhuis hier echter, bewust of niet, over het hoofd? In de utopische gemeenschap van More hoorde euthanasie tot het dictatoriale systeem van de staat, waarin burgers geacht werden zichzelf te doden op het moment dat ze voor de gemeenschap nutteloos

P.H. Steenhuis

waren geworden. In die gemeenschap bepaalde de staat dus wat zinvol en nuttig was, niet het individu. Het individu was er ten dienste van het collectief; viel die dienst weg, dan was het individu overbodig en moest verdwijnen. Vele primitieve gemeenschappen hebben deze praktijk gekend.

In ons democratisch rechtssysteem, waar de mensenrechten centraal staan, is het niet de gemeenschap die bepaalt wat zinvol en nuttig is voor de mens, maar het individu. Euthanasie is, zoals Steenhuis terecht schrijft, bij ons in eerste en laatste instantie een existentieel probleem. Dat wil zeggen dat de wezenlijke levensvragen op het individuele vlak gesteld en beantwoord dienen te worden. Natuurlijk speelt de maatschappij hierbij altijd een rol; niemand leeft in een sociaal vacuüm. Wanneer ouderen steeds vaker horen dat zij een onevenredig groot beroep doen op de gezondheidszorg, dan is dat een sociaal gegeven dat hen tot nadenken kan brengen. Maar wat is er verkeerd aan na te denken over je eigen leven wanneer het einde nadert? Als dit nadenken resulteert in gesprekken met je naaste omgeving hoe je jouw einde ziet, wat je nodig acht om te doen (of te laten), waar voor jou de grenzen liggen voor een menswaardig leven, et cetera, dan lijkt mij de ouderdom een fase van wijsheid, waarin het individu kan groeien naar de ultieme vrijheidsbeleving van een zelf-gekozen 'goede dood'.

Ook de wetenschappelijk-technologische ontwikkelingen dwingen ons ertoe ons leven zelfbeschikkend op ons te nemen. Individuele vrijheid gaat daarbij steeds gepaard met angst en verantwoordelijkheid. Dit houdt vooral in dat we het negatieve in onszelf moeten erkennen waardoor we ons kwetsbaar en open naar anderen kunnen opstellen. Met deze opstelling op basis van de humanistische metapositie halen we de angel uit ieder menselijk conflict dat tot oorlog en geweld leidt. Want oorlog en geweld zijn bijna altijd uitingen van de onmacht het eigen tekort te erkennen en al het kwaad bij de andere te leggen. Voorbeelden daarvan worden dagelijks gegeven in de media. Willen we niet terugvallen in de dualistische of religieuze metapositie, waarbij tegenstellingen vaak met oorlog en geweld geslecht worden, of vervallen in de apathie van het nihilisme, dan zullen we betekenis moeten geven aan de dood in het leven zelf. Die betekenis ligt in de erkenning dat de dood de reden van het leven is om te willen overleven en daarmee de bron is van ons bewustzijn. Op die erkenning kan de humanistische of correlatieve metapositie zich baseren.

In memoriam: Karlheinz Deschner

THOMAS SPICKMANN (1973, Culemborg) is constructeur en redacteur van De Vrijdenker

Op 8 April dit jaar is op 89jarige leeftijd de scherpste criticus van het christendom overleden die ooit geleefd heeft. Het is de Duitser Karlheinz Deschner. In de loop der decennia na de Tweede Wereldoorlog schreef hij talloze boeken waarmee hij de rampzalige verschijnselen uit 2000 jaar geschiedenis naar voren schoof die aan deze religie te danken zijn.

Zestien jaar geleden, toen ik nog student was, kwam ik voor de eerste keer in aanraking met de literatuur van Deschner. Sindsdien pas ken ik überhaupt zijn naam. Ik vond per toeval in een boekenwinkel in München een exemplaar van 'Das Kreuz mit der Kirche' (de Nederlandstalige uitgave heet 'De kerk en haar kruis'). Dit is een samenvatting van de seksuele geschiedenis van het christendom waar de officiële moraal tegenover datgene staat wat zich achter de schermen afspeelde, namelijk verkrachting en andere absurditeiten. De misbruikschandalen die de afgelopen jaren in de media aan bod kwamen waren voor Deschner helemaal geen verrassing; hij luisterde niet eens naar het dagelijkse nieuws omdat hij wist dat er altijd pedofilie binnen de Katholieke Kerk was geweest.

Het duurde een aantal jaren tot ik in 2005 of 2006 het boek 'Abermals kräfte der Hahn' (de Nederlandstalige uitgave heet 'Andermaal kraaide de haan') las. Hierin wordt toegelicht dat het christendom uitsluitend onderdelen uit vroegere heidense religies bevat, plagiaten dus, zoals de geboorte van een mensenzoon uit een maagd, de hemelvaart of wondergenezingen. Beschreven wordt hoe deze godsdienst en de Bijbel in de vroege fase überhaupt bij elkaar geworsteld werden.

Pas op 60jarige leeftijd begon Deschner aan zijn belangrijkste opgave, namelijk het schrijven van de tientallige boekenserie 'Kriminalgeschichte des Christentums', waar in ongeveer 6000 pagina's de gruwelijkheden, oorlogen en machtsstrijden vanaf het begin van het christendom tot aan de periode van voor de Franse Revolutie aan bod komen en waaruit blijkt dat misdaden tegen de menselijkheid niet misbruik van de religie, maar essentieel onderdeel ervan zijn. Dit geldt niet alleen voor het katholicisme maar ook voor het protestantisme, waarop eveneens uitvoerig ingegaan wordt.

Het boek 'Politik der Päpste' kan als inofficiële voortzetting van bovengenoemde serie beschouwd worden. Hier wordt de Vaticaanse periode vanaf de eenwording van Italië in de 19^e eeuw (na het verlies van de toenmalige kerkelijke staat dus) tot aan het pontificaat van Benedictus XVI beschreven. Deschner benadrukt hoezeer de kerkelijke leiders jonge soldaten tot de deelname zowel aan de Eerste als de Tweede Wereldoorlog aanmoedigden. Het doel was de uitbreiding van het katholicisme in Oost-Europa ten koste van het orthodoxe christendom. Verschillende pausen hebben in hun eigen belang vier dictatoren mede aan de macht geholpen, gesteund en toegejuicht, namelijk Hitler, Mussolini, Franco en Pavelic (laatstgenoemde heerste over Kroatië) en zich aan de twee wereldoorlogen van de 20^e eeuw en alle bijbehorende ellende medeschuldig gemaakt. Dit werd na 1945 echter te vaak onder het tapijt geschouffeld. De Nederlandstalige uitgave 'Herders en wolven' komt tenminste gedeeltelijk met 'Politik der Päpste' overeen.

Noemenswaardig is ook het boek 'Der Moloch', waar Deschner de gruwelijkheden van de Amerikaanse geschiedenis omschrijft zoals het uitroeien van de indianen, de burgeroorlog, het gooien van twee atoombommen op Japan, de oorlog in Vietnam of de operatie 'Desert storm' in Irak 23 jaar geleden. Dit is een protest tegen het verheerlijken van het verleden van 'God's own country'.

Wat ik tot nu toe heb aangegeven is maar 40% van zijn totale literatuur. Al zijn boeken zijn van origine vanzelfsprekend Duitstalig, maar gedeeltelijk ook in andere talen uitgegeven, ook in het Nederlands zoals ik hierboven al aangegeven heb.

Karlheinz Deschner

Karlheinz Deschner is in 1924 te Bamberg (Noord-Beieren) geboren. Hij werd katholiek opgevoed, zowel thuis als op school. Na zijn tijd als soldaat in de Tweede Wereldoorlog studeerde hij onder andere geschiedenis, filosofie en literatuurwetenschap. Zijn breuk met het christendom kwam door het lezen van de boeken van Nietzsche, Schopenhauer en Kant. Na het schrijven van romans, essays en aforismen en het bedrijven van literatuurbeoordeling richtte hij zich grotendeels op godsdienstkritiek. Hij deed het altijd met een briljante stijl. Geschiedenis lichtte hij immer toe door criminele motieven en activiteiten van machthebbers naar voren te schuiven. Daarmee verzette hij zich tegen elke manier van rooskleurig schilderen. Zijn boeken deden veel mensen van het christendom afscheid nemen. Dat leidde tot vijandelijke reacties van kerken en theologen die krampachtig en tevergeefs probeerden zijn historische zienswijzen te weerleggen.

Steeds weer zat Deschner in financiële problemen en was daarom van geldschietters afhankelijk. Na het overlijden van zijn eerste mecenas liet hij zich door een zakenman uit de Duitse deelstaat Rheinland-Pfalz steunen. Het was de meubelfabrikant Herbert Steffen die enige tijd na de verkoop van zijn zaak in 2004 de Giordano Bruno Stichting oprichtte om nog meer voor de vrijdenkerij en het humanisme te betekenen.

Deschner ging tot hoge leeftijd door met het schrijven. Echter werd het voor hem steeds moeilijker omdat zijn krachten afnamen zodat hij zijn 'Kriminalgeschichte des Christentums' bij een periode voor het einde van de 18^e eeuw moest beëindigen. Laten wij hopen dat zijn omvangrijke en boeiende literatuur nog heel lange tijd bekend blijft en nog meer verspreid wordt (ook in Nederland) dan tot nu toe.

Nijmegen, 17 april 2014.

Aan de Vrije Gemeente van religieus humanisten Oost-Nederland
Drs. H.T. Sie Dhian Hio, voorganger
H. Dunantstraat 39
7552 DG Hengelo

Waarde gelovige humanisten.

Met geamuseerde verbazing heb ik het afschrift van uw brief aan Hans Alma als voorzitter van de Humanistische Alliantie gelezen: u kon niet beter onze bedenkingen bevestigen.

U kiest een achterhaalde definitie van humanisme die u goed uitkomt, namelijk het christelijk humanisme van Erasmus. In zijn tijd was het eenvoudig ondenkbaar dat iemand atheïst was. Toen was een humanist iemand die zich met de humaniora, de geschriften van de oudheid bezighield. Als classicus heb ik diverse werken van Erasmus in het Latijnse origineel gelezen: ze zijn vergelijkenderwijs (bijvoorbeeld met Luther en Calvijn) opmerkelijk mild, maar natuurlijk zeer tijdgebonden. Zo kun je nu geen humanist meer zijn.

In de tegenwoordige wereld staat humanisme voor een seculiere levenshouding – kijkt u maar eens op het internet naar buitenlandse organisaties die ‘humanisme’ in hun naam hebben. Alleen in Nederland is het pleonasme ‘Atheïstisch-Humanistisch’ in onze naam noodzakelijk om aan te geven dat de oudste humanistische vereniging van ons land, zo niet van de wereld, voor echte wereldsheid, verlichting en rationalisme staat.

U zegt met zoveel woorden in een Intelligent Design te geloven, een laatste, wanhopige poging van godgelovigen om god als schepper te redden.

Als verwante groepen noemt u Bahai, Soefi, het Apostolisch Genootschap en de Alevieten. Over de twee eerste sekten zwijg ik maar: die (kwijnende) clubs zijn ontstaan tijdens de fascinatie voor het oosterse aan het begin van de twintigste eeuw. Voor het Apostolisch Genootschap hoeft u maar naar hun webstek te gaan om te zien dat het gaat om wollige godzoekers, die zich niet door de rede laten leiden. De Alevieten zijn in vergelijking met de hoofdstroom van de Islam (=Onderwerping) inderdaad van het lichte soort. Maar keurt u soms goed dat zij hun zonen besnijden, waarmee ze de grondwetsartikelen 6 (vrijheid van godsdienst) en 11 (garantie lichamelijke integriteit) evenals wetten en internationale verdragen tegen kindermishandeling schenden? Alleen via doorzichtige sofismen kunt u zo’n goedkeuring als humanistisch bestempelen.

Als iedereen die zich humanist noemt, bij de Humanistische Alliantie thuishoort, dan moeten de stalinistisch communisten ook worden toegelaten: ook zij beschouwen zich als de puurste humanisten.

Graag ga ik met uw groepring het debat aan; ik treed regelmatig in afdelingen van het Humanistisch Verbond op, zoals op 26 april in Emmen, niet zo ver van u vandaan.

Met waan- en godvrije groet,

Anton J.L. van Hooff

Voorzitter

Dr. Anton J.L. van Hooff
Van Oldenbarneveltstraat 16B
6512AW Nijmegen
Tel.02403240730
e-post: anton.van.hooff@online.nl

Aan de Humanistische Alliantie,
t.a.v. Mevrouw prof.dr. Hans Alma,
Weteringschans 259
1017 XJ Amsterdam

Hengelo, 2 april 2014.

Geachte Mede-humaniste Hans Alma,

Met treurnis heeft onze religieus humanistische vereniging een afschrift ontvangen van de voorzitter van De Vrije Gedachte, d.d. 10 maart 2014.

Wij willen in deze brief twee kwesties aansnijden, nl.

- 1^e. dat de opvatting van de Vrije Gedachte berust op een onjuiste kennis van het begrip humanisme
- 2^e willen wij Uw beleid om alle ondogmatische- al of niet religieus getinte verenigingen, bij elkaar te brengen om Nederland verder te humaniseren toejuichen.

1^e. Het onjuiste gebruik van de term humanisme door de Vrije Gedachte. In ieder middelbare schoolboek, woordenboek en encyclopedie wordt onder humanisme verstaan: de geestelijke stroming die tijdens de renaissance opkwam en daarbij, geïnspireerd door een deel van de Grieks Romeinse denkwereld, de ratio boven het geloofsdogma plaatst. Dat wil niet zeggen dat men daarbij alle geloof verworpt en zeker niet inspirerende figuren als Jezus. Humanisme naar algemeen wetenschappelijk gebruik is dus niet een synoniem voor atheïsme.

Jarenlang heeft het Humanistisch Verbond haar toenmalig hoofdkantoor en vergaderzaal in Utrecht 'het Erasmushuis' genoemd, naar Nederlands internationaal beroemde Christen-Humanist.

Het staat een ieder natuurlijk vrij om te proberen het woord humanisme te herdefiniëren als synoniem met atheïsme, maar in de internationaal gebruikte vocabulaire zal Nederland dan een verwarring zaaiende eenling worden.

Wij menen te weten dat in de aanloop van de oprichting van het Humanistisch Verbond van vrijdenkerszijde reeds pogingen zijn ondernomen het atheïsme in de statuten te krijgen. Maar dat is door de oprichters prof.dr. J.P. van Praag, dr. H. Bongers en prof.dr. G. Stuiveling afgewezen. Als wetenschappers verkozen zij, ons inziens terecht, het agnostische standpunt.

We erkennen de legitimiteit van de hypothese dat de mens een blinde toevalstreffer is van de waarschijnlijk juiste theorie van Darwin. Even legitiem is echter de hypothese dat er een evolutionair ontwerp zit achter de wonderbaarlijke humane vermogens van de ratio en de vergaande empathie en niet te vergeten de muzikaliteit. Alle drie humane vermogens gaan ver voorbij de intelligentie van de knapste chimpansee, de empathie van een blinde geleide hond en het onschuldige gekwinkeleer van een zangvogel die na maximaal drie maten opnieuw begint.

Wij houden ons graag aan de definitie van prof. Van Praag in zijn hoofdwerk: "Grondslagen van humanisme" waarin hij schrijft dat het mogelijk is dat de humane vermogens door een hogere macht geconcipieerd zijn.

2^e Het tweede punt is onze adhesie met het leggen van Uw contacten met het zeer vrijzinnige Apostolisch Genootschap. Verder hopen wij dat U de eveneens zeer vrijzinnige Alevieten, die zichzelf Moslim-humanist noemen, hun rechtmatige plaats in de Alliantie zult laten behouden. Jaren geleden spraken twee van onze kaderleden na afloop van een diner in een groot Turks restaurant met de eigenaar. Die vertelde dat hij opgeleid was als dedè (Alevitische imam). Aangezien in veruit de meeste Nederlandse steden geen Alevitische moskeeën of centra staan, was hij met een restaurant begonnen. Hij zei: "zonder grond discrimineren is onrecht en favoritisme zonder grond is daar dus een vorm van. Het is verwaand van de volkeren van het Midden-Oosten als zij menen dat Allah zich alleen in het Midden Oosten geopenbaard zou hebben. In principe moet iets van de goddelijke waarheid ook in andere religies zijn te vinden. Ik ben dus begonnen het hindoeïsme en het Boeddhisme te bestuderen. De variatie in godsdiensten zal veroorzaakt zijn door geografische omstandigheden en historische gebeurtenissen. Een redelijke doordening van de overeenkomsten van de grote godsdiensten zal ons dichter bij de waarheid brengen". U ziet dat dit weinig verschilt van de Soefie en de Bahai.

Wij wensen U sterkte met het beleid alle atheïstische-, agnostische- en religieus humanistische stromingen te bundelen om op te komen voor een ondogmatische, het geluk van mensen bevorderende, wetgeving in de seculiere staat Nederland.

Met hoogachting en humanistische groeten,

Vrije Gemeente van religieus humanisten Oost Nederland

H.T. Siedhianho

Drs. H.T. Sie Dhian Ho, voorganger
H. Dunantstraat 39
7552 DG Hengelo
telefoon 074 - 2 42 65 43

Mr. F. Eijkelhof, voorzitter

telefoon 053 - 4 61 32 18

Bijlage: Folder en lopend programma van de Vrije Gemeente van religieus humanisten Oost Nederland

c.c.: De Vrije Gedachte
Dr. Anton J.L. van Hooff

Britse intellectuelen protesteren tegen Cameron

De Britse premier David Cameron heeft verklaard dat Groot-Brittannië een christelijk land is. Een groep schrijvers, wetenschappers, filosofen en politici heeft hiertegen geprotesteerd in een open brief in The Telegraph van maandag 21 april 2014.

De eerste ondertekenaar was de bekende natuurkundige, schrijver en presentator van wetenschappelijke tv-programma's Jim Al-Khalili die tevens voorzitter is van de British Humanist Association, de Britse zusterorganisatie van De Vrije Gedachte. Ook de BBC besteedde aandacht aan deze brief.

David Cameron fosters division by calling Britain a 'Christian country'

Most Britons are not Christians

SIR – We respect the Prime Minister's right to his religious beliefs and the fact that they necessarily affect his own life as a politician. However, we object to his characterisation of Britain as a “**Christian country**” and the negative consequences for politics and society that this engenders.

Apart from in the narrow constitutional sense that we continue to have an established Church, Britain is not a “Christian country”. Repeated surveys, polls and studies show that most of us as individuals are not Christian in our beliefs or our religious identities.

At a social level, Britain has been shaped for the better by many pre-Christian, non-Christian, and post-Christian forces. We are a plural society with citizens with a range of perspectives, and we are a largely non-religious society.

Constantly to claim otherwise fosters alienation and division in our society. Although it is right to recognise the contribution made by many Christians to social action, it is wrong to try to exceptionalise their contribution when it is equalled by British people of different beliefs. This needlessly fuels enervating sectarian debates that are by and large absent from the lives of most British people, who do not want religions or religious identities to be actively prioritised by their elected government.

Professor Jim Al-Khalili, Philip Pullman, Tim Minchin, Dr Simon Singh, Ken Follett, Dr Adam Rutherford, Sir John Sulston, Sir David Smith, Professor Jonathan Glover, Professor Anthony Grayling, Nick Ross, Virginia Ironside, Professor Steven Rose, Natalie Haynes, Peter Tatchell, Professor Raymond Tallis, Dr Iolo ap Gwynn, Stephen Volk, Professor Steve Jones, Sir Terry Pratchett, Dr Evan Harris, Dr Richard Bartle, Sian Berry, C J De Mooi, Professor John A Lee, Professor Richard Norman, Zoe Margolis, Joan Smith, Michael Gore, Derek McAuley, Lorraine Barratt, Dr Susan Blackmore, Dr Harry Stopes-Roe, Sir Geoffrey Bindman, QC Adele Anderson, Dr Helena Cronin, Professor Alice Roberts, Professor Chris French, Sir Tom Blundell, Maureen Duffy, Baroness Whitaker, Lord Avebury, Richard Herring, Martin Rowson, Tony Hawks, Peter Cave, Diane Munday, Professor Norman MacLean, Professor Sir Harold Kroto, Sir Richard Dalton, Sir David Blatherwick, Michael Rubenstein, Polly Toynbee, Lord O'Neill, Dr Simon Singh, Dan Snow

David Cameron bevordert verdeeldheid door Groot-Brittannië een “christelijk land” te noemen

De meeste Britten zijn geen christenen

Sir – Wij respecteren het recht van de premier op zijn religieuze overtuigingen en het feit dat deze noodzakelijkerwijs invloed hebben op zijn eigen leven als politicus. Wij hebben echter bezwaar tegen zijn kenschetsing van Groot-Brittannië als een “christelijke natie” en de negatieve gevolgen voor de politiek en de samenleving die dat veroorzaakt.

Afgezien van het feit dat we in enge grondwettelijke zin nog steeds een gevestigde Kerk hebben, is Groot-Brittannië geen “christelijk land”. Herhaalde onderzoeken, opiniepeilingen en studies laten zien dat de meesten van ons niet christelijk zijn in ons geloof of onze religieuze identiteit.

Op maatschappelijk gebied is Groot-Brittannië ten goede vormgegeven door voorchristelijke, niet-christelijke en postchristelijke krachten. Wij zijn een pluralistische maatschappij met een verscheidenheid aan opvattingen en we zijn een grotendeels niet-religieuze samenleving.

Voortdurend anders beweren bevordert vervreemding en verdeeldheid in onze samenleving. Hoewel het juist is de bijdrage van vele christenen aan maatschappelijke actie te erkennen, is het verkeerd hun bijdrage uitzonderlijk te noemen waar deze wordt geëvenaard door Britten met een andere overtuiging. Dit roept onnodig verzwakkende sektarische debatten op die over het algemeen niet gehouden worden in het leven van de meeste Britten, die niet willen dat religies en religieuze identiteiten actief worden voorgetrokken door een gekozen regering.

(vertaling Jan van der Werff)

Dieren als gebruiksartikel

PAUL HOPSTER (1940), gepensioneerd psycholoog, bestuurslid van DVG van 1974 tot 1989 en redacteur van "De Vrije Gedachte", later geheten: "De Vrijdenker" sinds 1999

Veel mensen houden dieren, huisdieren, en veel mensen houden van dieren, knuffeldieren. Mensen maken gebruik van dieren. Dieren worden ook vaak misbruikt. Zij hebben vaak de functie van slaaf. Zij worden net als slaven gekocht en aan het werk gezet. Daartoe wordt vaak geweld gebruikt: slaan met zweep of vlakke hand en schoppen. Meestal ondergaan (huis)dieren hun lot gelaten. Indien zij in opstand komen worden zij gestraft: mishandeld, zwaar belast, slecht gevoed. Dieren zijn veelal de slaven van mensen. De soorten van gebruik van dieren zijn legio. Zonder dieren zou de mens nooit zover ontwikkeld zijn als nu het geval is. Mensen hebben ontdekt dat wilde dieren getemd kunnen worden en als afgerichte dieren van dienst kunnen zijn voor mensen; niet voor vlees maar voor diensten verricht voor mensen. Daarnaast zijn er ook producten van dieren voor mensen: melk van koeien en geiten en ezelinnen, eieren van kippen en ganzen, honing van bijen. En daarnaast wol en leer van huiden voor kleding en schoeisel.

Wat voor gebruik wordt er gemaakt van boerderijdieren? De koe maait het gras van weilanden door middel van grazen. Zij zorgt ook voor mest als brandstof (in arme landen). De os levert trekkracht om ossenwagens te trekken en zaaigrond om te ploegen (in arme landen). Het paard zorgt voor vervoer van bagage en van een ruiter of jockey. Het paard kan ook wagens trekken en benut daartoe trekkracht, of: Paardenkracht (PK). Daarnaast worden paarden gefokt tot springpaarden, tot renpaarden, al of niet met sulky, en tot dressuurpaarden. Deze paarden worden dus gebruikt voor wedstrijden, dus voor amusement. Zij kunnen ook worden gebruikt voor overdracht van erotiserende gevoelens door borstelen en strelen en het dragen door de ruiter van strakke broeken. Ezels kunnen ook worden gebruikt voor transport van personen en bagage. De haan kan de dageraad aankondigen en heeft daarmee een wekfunctie. In arme landen komt nog het hanengevecht voor en dient daarmee als (kwalijk) amusement.

Wat voor gebruik maken we van huisdieren? De hond kan worden afgericht tot waakhond, jachthond, speurhond, drugshond, politiehond, blindengeleidehond, schoothond (knuffeldier), racehond (haze-windhondenrally). De poes wordt, (heel anders dan de hond) zelden gebruikt omdat poezen nauwelijks te temmen zijn. Alleen zijn poezen inzetbaar als muizenjager en laten poezen zich gebruiken als knuffeldier. Dat laatste is ook het geval met de marmot. Vivisectie op dieren als aap, muis, rat, konijn (proefkonijn!), wordt gebruikt om proeven te nemen. Het gaat om levende dieren die worden onderzocht op reacties op bepaalde, geïnjecteerde, farmaceutische stoffen en op bepaalde condities en ingrepen. Dan zijn er nog heel andere dieren die gebruikt worden door mensen: de postduif (een ras van duiven die men africht tot het overbrengen van berichten), de kanarie in een kooi of volière die dient voor sier, de goudvis in viskom, eveneens dienend voor sier, de dolfijn in een dolfinarium, dienend om te amuseren met springkunstjes, de Indische olifant, die geleerd heeft zware voorwerpen, zoals bomen, te transporteren bij aanleg van wegen en bruggen. Dit lukt niet bij de Afrikaanse olifant omdat die niet goed is te temmen.

Moreel – immoreel

Het doden van een mens door een mens is immoreel en illegaal. Dat doden heet moord of doodslag. Het doden van een mens door een mens kan ook legaal zijn (dus niet immoreel?) als het gaat om doodstraf. Of doodstraf illegaal is hangt af van de wetgeving van het land waar het om gaat.

Het doden van een mens door een dier is niet immoreel. Deze vorm van doden is instinctief bepaald. Het doden van jezelf is niet immoreel, maar legaal in vele, maar niet alle, landen. Het betreft (poging tot) zelfdoding, zelfmoord of suicide.

Het doden van een dier door een mens is niet immoreel indien het betreft: slachten voor het gebruik als voedsel, jagen voor het gebruik als voedsel, en indien het gaat om eigendom van het te slachten dier (anders is het diefstal) en indien er zo weinig mogelijk leed wordt aangedaan aan het te slachten dier.

Het doden van dieren door dieren is instinctief bepaald en staat geheel los van moraliteit.

Mensen hebben recht op voedsel, verkregen door jacht en slacht, daarnaast op producten van dieren: melk, eieren, leer, wol en daarnaast op gebruik van dieren en op diensten van dieren. Mensen hebben het recht op temmen van wilde dieren, op het aanleren van kunstjes en speciale vaardigheden, bijvoorbeeld dressuur van paarden op muziek. Daartegenover staat het recht van het dier op bescherming door de mens en respectvolle behandeling en verzorging. Tegenover het recht van de mens op gebruikmaken van – de africhtbaarheid van – dieren, staat het recht van dieren op bescherming door mensen. Strijdig met dierenbescherming is: rituele slacht en bio-industrie. Rituele slacht is een vorm van – verboden – dierenbeulering en van minachting voor het dier. Bio-industrie is een vorm van creëren van een volstrekt onnatuurlijke omgeving en onnatuurlijke condities: geen of minimale bewegingsvrijheid, (deels) onnatuurlijk voedsel, onnatuurlijke bevruchting (KI), onnatuurlijke behandeling van kalfjes (kistkalf), onnatuurlijk daglicht (vaak in duister of halfduister). Het gaat hier niet om pijnigen, beulen of martelen, zoals bij rituele slacht, maar om opsluiting in een volstrekt onnatuurlijke wereld.

De droom van het paradijs

SANDER BROUWER (1940, Amsterdam) gepensioneerd leraar psychological and social science

Volgens Simon Vestdijks “De toekomst van de religie” dromen/streven wij allen naar een paradijs, een Hof van Eden, waar leeuw en lam vredig naast elkaar liggen. Daarom schrijf ik hier de fabel over de conferentie, die plofkip, melkkoe en mestvarken samen belegden in het heilige land, met diverse observatoren uit verschillende diergroepen, waaronder het schaap, de loonslaaf aan de lopende band, de huisdieren e.a.

Het gaat erom het leed te beperken en elkaar geen leed toe te voegen, waar wij volgens de utilistische filosofen (bijv. Jeremy Bentham en John Stuart Mill) de wereld een stuk gelukkiger mee kunnen maken.

Plofkip was uit een ei gekomen en na een eenvoudige gelukkige jeugd stevig gegroeid en had veel, zelfs overvloedig smakelijk te eten gekregen. Ze had wat moeite zich te bewegen, maar aan de andere kant werd het eten gebracht en de service was voortreffelijk. Over een oude dag hoefde ze zich geen zorgen te maken, was haar verzekerd.

Melkkoe was na kalf en vaars te zijn geweest zwanger geworden; ze wist niet hoe en de boer had haar voortreffelijk geholpen bij het baren. Waar het kalf gebleven was wist ze niet, maar ze werd heerlijk gemolken door vader robot wanneer ze maar wilde en kon zich vrij bewegen in loopstal of weide. Van seks had ze geen begrip, maar bij de inseminatie werd ze prettig gekieteld in de buurt van haar baarmoeder. Ook voor haar was de oude dag geregeld en zij hoefde zich daar geen zorgen over te maken.

Mestvarken was een beetje ontevreden over zijn naam, maar zijn vriend Churchill had gezegd dat de hond naar hem opkeek, de kat op hem neer, maar het varken hem als zijn gelijke had beschouwd, geheel terecht trouwens bij alleseters onder elkaar. Verder had hij geen klachten over zijn moeder, de zeug, die door een bigvriendelijke afscheiding ons biggen niet dood kon liggen en ze lag er altijd zo zogensbereid bij. Over het eten geen klagen. Het was smakelijk en overvloedig, van alles wat.

De observatoren waren een beetje sceptisch: de beesten weten niet beter, het is voor hen een kwestie van het zijn of niet-zijn, een ontologische zaak, volgens Shakespeare “to be or not to be”. De hond vond dat-ie te veel aan het lijntje werd gehouden en als een hond behandeld werd. De kat dat-ie ’s nachts de deur niet uit mocht. De schapen waren ontevreden over de herder en de schaareshond en vonden de ram autoritaire trekjes hebben. Hun lammeren werden door alle godsdiensten opgegeten – met of zonder knoflook.

“De best mogelijke van alle werelden” is noch bij Voltaire noch bij Leibniz veganistisch, ook al was Hitler vegetariaan.

Lisa Steltenpool – De vegarevolutie

De onmisbare gids voor veganistisch eten, 2014

FLORIS VAN DEN BERG (1973) **BERG** is filosoof en dus veganist. Als vegangelist publiceerde hij ‘De vrolijke veganist’.

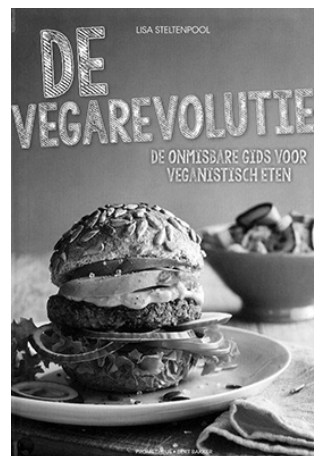
Naar de eerste veganistische golf

Na de tweede feministische golf in de jaren 60 en 70 is de emancipatie van de vrouw wel zo ongeveer voltooid, althans in het Westen. Er gaan stemmen op, zoals die van Dirk Verhofstadt, die pleiten voor een derde feministische golf, waar ook de vrouwen met een niet-westerse achtergrond en in islamistische kringen, bevrijd worden van het juk van paternalisme. Dit laat zien dat sociale normen en waarden niet absoluut zijn, maar kunnen wijzigen. Die wijzigingen gaan niet vanzelf, voor een cultuuromslag is er een kritische massa nodig en om die te bewerkstelligen zijn er pioniers nodig. Het boek *De vegarevolutie* van Lisa Steltenpool is erop gericht een revolutie naar een veganistische samenleving te bewerkstelligen. Het boek heet dan ook niet voor niets *De vegarevolutie*. Het gaat om een revolutionair boek, want de sociale veranderingen die nodig zijn om een veganistische samenleving te bereiken zijn waarschijnlijk groter dan die om een vrouwvriendelijke samenleving te creëren. Toch straalt het boek van Lisa Steltenpool geen boze strijdvaardigheid uit, maar oogt het als een hip, trendy boek voor een breed publiek, niet alleen voor de veganisten. Juist niet. Zij wil ‘veganisme mainstream maken’ en haar doel is om tenminste 10.000 exemplaren van *De Vegarevolutie* te verkopen.

Bij de boekpresentatie bij uitgeverij Prometheus/Bert Bakker zei de uitgever dat marktonderzoek uitwees dat veganisme hot is. Dat is de reden dat dit boek is verschenen. Als er een trend was geweest naar BBQ'en dan was er nu een boek daarover verschenen – maar dat had ik dan niet opgemerkt en gerecenseerd. Ik juich het toe dat dit boek er is en dat Prometheus/Bert Bakker een revolutionair boek als dit op de markt brengt, maar de procedure toont het ideologieloze systeem van de markt. (Er zijn natuurlijk wel ideologische uitgeverijen zoals De Rode Rat, Jan van Arkel, e.d., maar die bedienen helaas een veel kleinere markt).

Auteur Lisa Steltenpool studeert diëtetiek aan de Hogeschool van Amsterdam en is voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Veganisme. *Folia Magazine*, het blad van de UvA, heeft haar op de cover staan en komt met een groot interview met als titel ‘Mijn docenten adviseren nog steeds vlees, melk en suiker’.

Veel veganisten worstelen met de strategie van hoe veganisme te promoten. Steltenpool ook. Zij is bevlogen, strijdvaardig (zoals blijkt uit de kritiek die zij uit op haar medestudenten en docenten van de opleiding diëtetiek), revolutionair, hip en trendy. Maar tegelijkertijd wil ze geen ‘vegangelist’ zijn. Ze benadrukt dat zij haar missie positief wil uitdragen, door mensen te verleiden tot veganisme. Want, zegt ze in het interview: ‘Mensen hebben een hekel aan de belerende aanpak waarbij je ze vertelt wat ze allemaal niet goed doen.’ Als belerende ‘vegangelist’, auteur van *De vrolijke veganist*, mede-initiator van de veganismecampagne met de slogan “Veganisme is een morele plicht” heb ik een andere strategie. Toch juich ik de verleidingsstrategie van Steltenpool van harte toe. Ik ben voor een pluralistische benadering: laten we proberen zoveel mogelijk strategieën uit te voeren. Ik ben echter filosoof en ik zal niet snel een kookboek schrijven. Het gaat mij juist om de argumenten en conclusies, zelfs al zijn die mensen onwelgevallig. Steltenpool merkt op: ‘Ik wil mensen niet de les lezen en vind het heel belangrijk dat iedereen zijn of haar eigen keuze maakt. Daarnaast vind ik dat je mensen de tijd moet gunnen om zich aan te passen. Je best doen is ook al goed genoeg.’ Dat klinkt heel vriendelijk en tolerant. Maar als vlees eten immoreel is en vergelijkbaar met slavernij, geldt het dan ook nog steeds dat je ieder de keuze moet laten al dan niet slaven te houden en dat het ‘je best doen’ om op termijn wat minder slaven te hebben ook goed genoeg is? En, stel dat een veganistisch dieet helemaal niet

lekker zou zijn, of minder lekker dan een carnistisch dieet, wat dan? Dan is veganisme een stuk moeilijker te verkopen, maar nog steeds is er een morele plicht.

Het is verbazingwekkend dat de opleiding diëtetiek vastzit in het achterhaald paradigma van carnisme.

Lisa Steltenpool

Steltenpool merkt op dat er in de samenleving een grote lobby is voor de zuivel- en vleesindustrie, maar het is zorgwekkend dat de invloed de objectiviteit van de wetenschap aantast. Ook is het zorgwekkend dat bij diëtetiek geen aandacht aan ethiek wordt besteed (tenminste dat blijkt uit het feit dat carnisme niet ter discussie staat). Als zou zijn aangetoond dat het eten van mensenvlees heel gezond is, zou het dan ook gepromoot worden? De hoofdredacteur van *Folia Magazine*, Jim Jansen, beveelt alle docenten van de opleiding Voeding & diëtetiek aan het boek van Steltenpool te lezen. Het is mooi dat het universiteitsblad hiermee het debat entameert en dat er ook

kritiek kan worden geuit op wetenschapsbeoefening en opleidingen. Het lijkt erop dat dat hard nodig is. Als er een revolutie nodig is, dan zeker bij de opleiding diëtetiek.

De vegarevolutie is een vrij volledig boek met niet alleen toegankelijke recepten (ik ga dit weekend als ontbijt de scrambled tofu met avocado op toast maken), maar met een uitgebreide inleiding met veel informatie over allerlei aspecten van veganisme. Steltenpool stelt terecht dat veganisme een gemakkelijk antwoord is op tal van prangende problemen. Ze spreekt over vier revoluties: 1) een revolutie voor je lijf – veganisme is – in tegenstelling wat mensen denken – gezonder dan een carnistisch dieet, 2) een revolutie voor dieren – veganisme is een ‘cruelty free’ dieet. Er hoeven geen dieren te worden gedood en misbruikt voor wat erop jouw bord ligt. 3) een revolutie voor de planeet – door over te stappen op een plantaardig dieet verklein je je ecologische voetafdruk significant. Tal van milieuproblemen (ontbossing, klimaatprobleem, overbevissing) zijn gerelateerd aan de veeteelt en de visserij, en 4) een revolutie voor de mensheid – een plantaardig dieet is veel efficiënter: er kunnen veel meer mensen gevoed worden met een plantaardig dieet dan met een carnistisch dieet. En dan blijkt het als bonus ook nog eens lekker en hip en trendy te zijn. Waar wacht je nog op?

Reactie veganisme

MENNO HARSVELD (1951, Amsterdam) Psycholoog in ruste

Jan Bontje wordt een beetje moe van de ongenueanceerde artikelen pro veganisme. Laat ik dan eens proberen wat meer nuance aan te brengen. Vooral in de hoop dat dit enkele ernstige misvattingen bij Jan wegneemt.

Zolang dieren een vrolijk leventje kunnen leiden en humaan worden geslacht, ziet Jan geen probleem. Ik wel. De morele vraag blijft immers of wij een ander voelend wezen met een belang om in leven te blijven zonder enige noodzaak (een plantaardige voeding is een alleszins volwaardig alternatief) en louter ter bevrediging van onze smaakpapillen, mogen doden. Het enige valide criterium op grond waarvan men dit meent te mogen doen, is dat van de soort. En dat is een net zo willekeurig criterium als huidskleur of geslacht.

Verder gaat Jan volkomen voorbij aan het gegeven dat ruim meer dan 95% van het vlees afkomstig is van de door hem zo verfoeide bio-industrie. Voor wie een beeld wil krijgen van hoe het er daar aan toe gaat en ook in de slachthuizen, kan ik de documentaire *Earthlings* van harte aanbevelen.

Ook de dieren die een etiket “biologisch” opgeplakt hebben gekregen, worden in diezelfde slachthuizen geslacht, waar de lopende band zo snel gaat (alleen in Nederland meer dan een miljoen dieren per jaar), dat er van alles misgaat waardoor een aanzienlijk deel levend aan haken gehangen, aan stukken gehakt en in kokend water geworpen wordt.

De veganismediscussie

JAN VAN DER WERFF (1939, Groningen) gepensioneerd omroepmedewerker,
hoofdredacteur De Vrijdenker

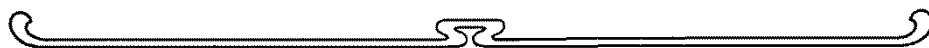
De laatste maanden is er in De Vrijdenker veel ruimte in beslag genomen door de discussie over het veganisme. Discussie is goed, maar hoelang moet je ermee doorgaan als de standpunten zich alleen maar verharderen?

In zijn bespreking van het boek *De vegarevolutie* van Lisa Steltenpool constateert Floris van den Berg met enige spijt dat de schrijfster “geen vegangelist wil zijn”, maar dat ze schrijft: ‘Ik wil mensen niet de les lezen en vind het heel belangrijk dat iedereen zijn of haar eigen keuze maakt. Daarnaast vind ik dat je mensen de tijd moet gunnen om zich aan te passen. Je best doen is ook al goed genoeg.’ Floris juicht deze “verleidingsstrategie” van Steltenpool weliswaar “van harte toe” maar zelf heeft hij als belerende “vegangelist” een andere strategie. Het gaat hem juist om de argumenten en conclusies, zelfs al die mensen onwelgevallig zijn. Dat was de meeste lezers intussen wel al opgevallen.

Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat ik ooit veganist zal worden, maar als ik het mocht worden dan zal het zijn door een verleidingstactiek à la Steltenpool of omdat ik andere redenen zie om van mening te veranderen, maar zeker niet door de confrontatiestrategie van Van den Berg. Door het geschrijf van Floris van den Berg, waarin hij niet-veganisten tot gruwelijke monsters en moordenaars verklaart, worden mensen die in beginsel sympathiek staan tegenover vegetarisme en veganisme – en ook begaan zijn met dierenleed – alleen maar aangezet hun eigen standpunt te verharderen. De strategie van Van den Berg is compromisloos en totalitair en werkt averechts. Wat wil hij eigenlijk? Gelijk hebben of gelijk krijgen?

Ik heb al eens eerder vermeld dat ik, mede door de artikelen van Floris, mijn vleesconsumptie aanzienlijk heb verminderd. Toch blijf ik in zijn ogen een moordenaar, want hij vergelijkt mij (en anderen die minder en bewuster dierproducten gebruiken) met dieven die beloven een beetje minder te stelen. Zelf vergelijk ik zijn gedram – want dat is het volgens mij – met de houding van sommige vooroorlogse socialisten die weigerden het Rode Kruis te steunen omdat door steun aan het Rode Kruis het verschijnsel oorlog zou worden gesanctioneerd.

Naar de mening van de voltallige redactie leidt voortzetten van deze discussie, zeker op dit niveau, alleen maar tot verder ledenverlies. Daarom heeft de redactie het onderstaande besloten.

Van de redactie – De veganismediscussie

Op de laatste redactiebijeenkomst heeft de redactie unaniem besloten een pauze in te lassen in de discussie over het veganisme. Tot aan de zomer, dus tot en met het juli/augustusnummer van De Vrijdenker, zullen er geen artikelen over het veganisme geplaatst worden. In september zijn hopelijk na een warme, zonnige zomer de gemoederen dusdanig afgekoeld dat er weer op een normale manier over het veganisme kan worden gediscussieerd. Maar om te voorkomen dat er nog meer leden hun lidmaatschap van De Vrije Gedachte opzeggen, zal de redactie dan kwalificaties als “gruwelijk monster” of “moordenaar” voor mensen die er een andere mening op nahouden, niet meer accepteren.

De redactie

Nog een keer de kruisridders

JAN WIGGERS

Eigenlijk vind ik het de moeite niet waard te reageren op het artikel van Klaus-J. Wouters in DVG nr. 1 van februari 2014 en de reactie van hem op mijn commentaar afgedrukt in DVG nr. 2 en zijn reactie op mijn commentaar in DVG nr. 3 van april 2014. Ik reageer nogmaals omdat Wouters suggereert dat ik een poging doe de werkelijkheid (welke?) te wijzigen. En wel op een zodanige wijze dat ik mogelijk gerekend kan worden, zo nogmaals volgens Wouters, tot diegenen die de Holocaust ontken-
nen. Een absurde aantijging. Ik heb nooit de Holocaust ontkend en doe dat ook nu niet.

Dat de paarden door het bloed van de veroverden klotsten baseert Wouters op een tekst van H.G. Wells. In het boek van Wells, *The Outline of history. Being a plain history of Life and Mankind*, Par. 32.10, heeft Wells het inderdaad over het immense bloedbad dat de kruisvaarders in Jeruzalem aanrichtten. Als bron van informatie verwijst Wells naar Barker die in de *Encyclopedia Britannica* in 1911 een artikel heeft gepubliceerd over de kruistochten. Maar helaas vermeldt Barker zelf geen historische bronnen. En daar stukt dus het historische discours. Zolang geen verifieerbaar en betrouwbaar ooggetuigeverslag van de gang van de paarden door het Jeruzalem van 1099 voor de dag komt moet ernstig worden betwijfeld of die paarden met hun hoeven door het bloed klotsten. Zie mijn reactie in DVG nr. 2, 2014. Het kan zijn, ik hoop het niet voor hem, dat Wouters lijdt aan getallenblindheid. Is dat zo, dan heeft hij misschien problemen de berekeningen die ik in mijn reactie heb opgenomen te volgen. (Een aardig boekje dat de getallenblindheid en de consequenties daarvan beschrijft is *Innumeracy* van John Allen Paulos, ISBN 0-679-72601-2.)

Beste Wouters, elk wetenschappelijk onderzoek begint met het poneren van een stelling. Dat weet ook jij, neem ik aan. Mijn stelling in het geval van de klotsende paarden is dat het niet waar kan zijn. Ik doe dan (inderdaad) veronderstellingen die na de verwerking van de (alleszins redelijke) aannamen erin resulteren dat het verhaal over de klotsende paarden niet waar kan zijn. Waar op kan worden gereageerd is dan de juistheid van de aannamen. Dat had u kunnen doen. Dat laat u na en doet er dan nog een schep boven op met nog een leuker verhaal: "in de tempel en het portiek van Salomo reden mannen tot op hun knieën en teugels in het bloed."

Een paard was toentertijd wat kleiner dan nu maar ik neem aan dat de afstand van de bodem tot de teugels ongeveer 80 cm kan zijn geweest. Wat was het grondoppervlak van de tempel? Dat weten we niet precies. Ik ga er van uit dat dit 20 m bij 50 m = 1.000 m² was. Iemand die het weet mag de juiste getallen invullen. Maar uitgaande van dit oppervlak en de hoogte tot de teugels van de paarden van 0,8 m is dit een inhoud van 800 m³. Een mens kan maximaal 4 liter bloed spenderen. Die 800 m³ moeten dus zijn "gevoed" door 800/0,004 is 200.000 mensen. En dan ga ik er nog vanuit dat alle slachtoffers volwassenen waren. Dit aantal mensen was simpelweg niet voorhanden. Een ander aspect is dat die 800 m³ bloed slechts kon bestaan indien de tempel omgeven was door een muur van zeg 1 m hoog. Dát weten we zeker: dat was niet het geval.

En nog iets anders. Een staand persoon neemt ongeveer een oppervlak in van ½ bij ½ m² is 0,25 m². Als het gaat om 200.000 mensen, het aantal benodigde slachtoffers, namen die ca 50.000 m² in beslag. En daar moesten zich de zwaardenzwaaiende kruisridders nog doorheen wurmen. Ook wanneer het aantal in de tempel afgeslachte personen niet 200.000 maar 20.000 was dan namen die altijd nog 5.000 m² in beslag. De tempel had, volgens mijn aannamen, slechts een oppervlak van 1.000 m². De conclusie mag duidelijk zijn.

Nee, geachte Wouters, de verhalen over de klotsende paarden kunnen niet kloppen. Dat er zich in 1099 in Jeruzalem een bloedbad heeft voorgedaan betwijfel ik niet. Maar dat het zo extreem was zoals u voorspiegelt was het niet.

Geloof is slaap. Twijfel is begeerte. Onderzoek is arbeid. Het getal werklieden is gering.

Multatuli

Enno Nuy heeft geen gelijk

Reactie op bijdrage van Enno Nuy dd. 3 april 2014

HANS COELEMEN (1949) geniet nu van prepensioen. Was projectmanager in de ICT. Hij beschouwt en analyseert de wereld.

In zijn bijdrage gaat Enno Nuy helemaal 'los' richting Geert Wilders. Dit is niet de eerste keer dat Enno laat blijken dat hij het niet zo heeft op Wilders, maar in deze bijdrage gaat hij wel erg te keer en slaat hij wel erg door.

Waar ik mij aan gestoord heb betreft de volgende drie punten:

1. zijn kijk op Marokkanen;
2. zijn omschrijving van een PVV-aanhanger;
3. de beveiliging van Wilders en daarmee gepaard gaande kosten.

Wij kijken naar moslims, dat zijn o.a. Marokkanen en Turken en beoordelen ze vanuit ons Westers denken. Fout! Het zijn moslims en die denken en handelen anders dan wij. Moslims hebben de *plicht om de islam te verspreiden* over de hele wereld. Doen zij dit niet dan worden zij als afvalligen gezien en die moeten gedood worden. Verder hebben de moslims het fenomeen *taqyya* tot hun beschikking: je mag liegen tegen een ongelovige (dat zijn wij dus) als het de zaak (= zorgen dat de hele wereld islamitisch wordt) dient.

'Eén foute Marokkaan bewijst niet dat alle Marokkanen niet deugen.' Dat is de stelling die Enno poneert. Het probleem is echter dat er meer foute Marokkanen zijn dan wenselijk is en dat er binnen de Marokkaanse gemeenschap massaal wordt weggekeken van de activiteiten van de foute Marokkaantjes. Kijk als voorbeeld naar wat er speelt met de derde dader van de overval op de juwelier in Deurne: ze kennen deze dader maar hij wordt niet aangegeven bij de politie. Al in 1997 schreef een buurtwerker in Amsterdam-West, van Marokkaanse afkomst, in de Volkskrant dat het hem verbaasde dat ouders van Marokkaanse kinderen altijd de andere kant uitkijken als hun zoontje een nieuw speeltje heeft terwijl zij weten dat dit alleen maar uit diefstal verkregen kan zijn. Hoe kan het gebeuren dat wanneer een autochtoon gezin door Marokkanen uit de straat wordt weggepest, je nooit iets hoort of leest over een tegenactie van andere Marokkanen in die straat? Ook kan de politie vaak Marokkaanse daders niet vinden omdat die ondergedoken zitten bij familie. Overigens zijn de slachtoffers in deze gevallen nooit Marokkanen!

Lijstjes

Al vanaf begin van de jaren 90 van de vorige eeuw staan de Marokkanen bovenaan de lijstjes m.b.t. criminaliteit, schooluitval, et cetera. Maar ze staan onderaan de lijst van 'gewaardeerde etniciteit'. En nu moeten we niet gaan beginnen dat ze gediscrimineerd worden en dat ze daarom zo slecht scoren. Alle Marokkaantjes hebben in Nederland meer en betere kansen gekregen dan dat zij in Marokko hadden gekregen. Dat zij die kansen niet willen grijpen is niet onze schuld! Is dit een mentaliteits-kwestie? Of zit er meer achter: religie, cultuur? Volgens Rutte gaat het niet om je afkomst maar om je toekomst. Klinkt leuk, maar ik kijk liever naar het gedrag. En dan hebben we geen reden om vrolijk te worden. Ik zie daar weinig toekomstperspectief in!

Wij moeten in deze discussie eens beginnen om wat minder gevoelig te worden en niet meteen in een 'pamper'-stand te gaan. Tot ver in de jaren 50 hadden we geen enkel probleem om te zeggen dat alle Duitsers niet deugden. Terwijl we echt wel wisten dan niet alle Duitsers nazi's waren.

Voor mij (en volgens mij ook voor Wilders) hoeven welwillende en meedoende Marokkanen niet weg. Maar wie zijn dat? In Engeland zijn de daders van diverse aanslagen allemaal goed geïntegreerde en goed opgeleide moslims. De moordenaar van Theo van Gogh deed ook goed mee in de maatschappij. Het kwam de vijanden van Wilders in ieder geval goed uit dat hij zich uitte zoals hij zich heeft geuit.

En dit brengt mij bij de Wildersaanhangers. Laat ik het netjes verwoorden: ik stoer mij aan kreten als 'kippen zonder kop' en 'mensen met enkel onderbuikgevoelens'. Er zijn veel mensen die zich de

afgelopen decennia in de steek gelaten hebben gevoeld door de zittende politici. Zij zagen hun buurt veranderen, konden niet meer met burens communiceren. Nergens konden zij met hun verhaal terecht. Als zij commentaar hadden op hun Marokkaanse burens waren pesterijen het gevolg: klagen bij de politie had geen effect, behalve het advies om te gaan verhuizen (is een vriendin van mij overkomen)!

Ik heb Amsterdam, waar ik tot 2009 heb gewoond, zien veranderen: niet alleen werd de stad steeds gekleurder, maar vooral de mentaliteit ging achteruit. Het aantal keren dat ik jochies van 9 of 10 jaar tegen mij (maar ook tegen anderen) heb horen zeggen ‘wij nemen het later over’ is veelzeggend. Onlangs was op AT5 (lokale zender Amsterdam) zo’n Marokkaans jongetje aan het woord over schooluitval. Hij zei: *wij hoeven de school niet af te maken, omdat wij dat voor de toekomst toch niet nodig hebben omdat wij later de baas worden.*

Wilders is de enige politicus die – gewoond hebbend in een volkswijk in Utrecht en die dus uit eigen ervaring weet waar hij het over heeft – deze problemen durft te benoemen. De andere politici weten dat Wilders gelijk heeft, maar durven zich niet te uiten. Logisch dat het verschil tussen Wilders en de rest van de politici steeds groter wordt. En dat mensen steeds minder vertrouwen krijgen in andere politici dan Wilders. Of Wilders echt oplossingen heeft voor alle problemen, zal de toekomst moeten uitwijzen. Tot nu toe is dit de andere politici ook niet gelukt.

Lusten en lasten

Daarbij komt dat het voor iedereen zijn goed recht is om de islam niet te mogen! En bij deze keus zal bij een hoop Wildersstemmers zakelijke afweging een rol spelen. En vergeet niet, zijn sociale paragraaf spreekt een hoop mensen aan. Enno, als je zo gevoelig bent voor het generaliseren van Marokkanen moet je dit zelf niet doen t.o.v. de Wildersstemmers!

Wat niet uit het oog verloren moet worden: de lasten en lusten van de immigratie van niet-Westerse mensen zijn zeer ongelijk verdeeld. De lusten gaan naar de werkgevers en de betere buurten, de lasten zijn terecht gekomen in buurten waar de gewone arbeider woont.

En dan de kosten voor de beveiliging van Wilders. Enno verkondigt hier een standpunt dat ik als lid van de vereniging De Vrije Gedachte onwaardig vind voor een ander lid. We gaan even terug in de tijd: naar 2004. In dat jaar werd Wilders ‘politiek geboren’. Hij zei iets kritisch over de islam en de bedreigingen aan hem volgden direct. Deze bedreigingen waren zo ernstig dat hij beveiligd moest worden. Na de moord op Theo van Gogh moest zijn beveiliging opgeschroefd worden. Blijkbaar signaleerde hij in 2004 al dat er problemen waren met de islam en de integratie in onze Westerse open samenleving. Omdat Wilders nu iets zegt wat jou niet bevalt, wil jij niet meer dat zijn beveiliging uit onze belastingcenten wordt betaald. Wat kortzichtig en eigenlijk schandalig. Vind jij dan ook dat de beveiliging van Salman Rushdie niet meer door belastingbetalers opgebracht moet worden?

Ik wil mijn reactie op de bijdrage aan Enno gebruiken om het volgende met de lezers te delen. Het gaat nl. om het voortbestaan van onze vereniging op langere termijn. Het gaat over de toenemende invloed van de islam in de wereld, dus ook in onze wereld en wat dit op termijn zal betekenen voor onze maatschappij.

Sharia

Je ziet in hele wereld dat daar waar moslims het voor het zeggen hebben zich er een grote beperking van individuele vrijheid voordoet. Vrije meningen worden niet toegestaan. Het leven gaat alleen nog maar om wat in de koran en de *hadith* staat: afwijkende meningen daarover worden bestraft. In landen waar moslims een kleine minderheid zijn, laten zij zich niet horen maar wachten zij geduldig tot zij voldoende in aantal en sterk genoeg zijn om eisen te stellen aan de regering van hun land, voor meer autonomie voor hun gebied. Zij kunnen dan meer islamitische gebruiken en wetten (*sharia*) invoeren, die dan ook gaan gelden voor de niet-moslims daar.

Daarbij is het met christelijke minderheden in islamitische landen bedroevend slecht gesteld. Zij worden vervolgd en vermoord, zijn tweederangs burgers en dienen extra belasting te betalen.

Voor het Vrije Westen, dus ook voor deze vereniging, zie ik de islam als grootste bedreiging voor onze vrijheid. Natuurlijk, het christendom was ook niet voor vrije gedachten en daar moest je terecht tegen in ‘gevecht’ gaan, maar vanuit die hoek hebben wij geen gevaar meer te duchten. De christenen

zullen het 'vrije woord' niet meer bedreigen. Maar met moslims ligt het anders. Als Nederland islamitisch is zal het 'vrije woord' geschiedenis zijn.

Er is geen enkele reden om aan te nemen dat, zoals het ook niet in de rest van de wereld gaat, in Nederland een gematigde islam zal ontstaan, om de simpele reden dat die niet bestaat. Je hebt de islam of geen islam, een tussenweg is er niet.

Moslims willen de islam graag verkopen als 'religie van de vrede'. Maar bij bijna alle brandhaarden in de wereld (van Indonesië tot Libië, van Nigeria via Soedan tot aan Syrië) speelt de islam een hoofdrol. En, niet te vergeten, bijna alle terroristen zijn moslims!

In een interview in De Volkskrant (19 april 2014) zegt een tot de islam bekeerde en van huis uit katholieke moeder: 'Vanuit de islam moet ik mijn homoseksuele zoon en mijn dochter die ongetrouwd kinderen heeft gekregen, veroordelen.' Veroordelen betekent in de islam dat je geen omgang met de zoon en dochter meer kan en mag hebben; gelukkig won de katholieke inborst van deze vrouw het. Een mooi voorbeeld van hoe vredelievend en menselijk de islam wel niet is!

Tegen deze achtergrond zou De Vrije Gedachte veel kritischer moeten zijn tegen alles wat met de islam en moslims te maken heeft; meer nog dan ze vanaf hun oprichting actief zijn geweest tegen andere religies.

Reactie Wilders heeft gelijk

HENK KOEHORST (1933, Amsterdam) heeft ruim dertig jaar in het verzekeringsvak gezeten en was van 1956 tot 1961 bestuurslid van de afdeling Amsterdam van De Vrije Gedachte.

De heer Nuy heeft het over "wollt ihr" en heeft het over de dertiger jaren van de vorige eeuw. Ik weet niet beter dan dat Goebbels dat tijdens een rede op 18 februari 1943 heeft uitgesproken met als kreet: "Wollt ihr den totalen Krieg?".

Het kan zijn dat iemand anders dat in de dertiger jaren heeft gezegd, maar dat lijkt me stug. Verder is het een prima stukje.

Timmermans bij heiligverklaring pausen

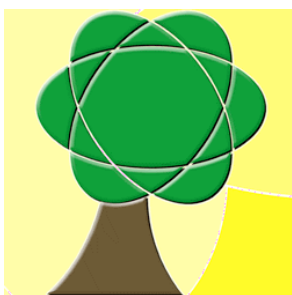
Minister Frans Timmermans van Buitenlandse Zaken vertegenwoordigt Nederland zondag 27 april 2014 in Rome bij de heiligverklaring van de pausen Johannes Paulus II en Johannes XXIII. Dit heeft het Ministerie van Buitenlandse Zaken bekend gemaakt.

Frans Timmermans. Foto ANP

Het is te gek voor woorden dat een Nederlandse minister, die in en vanuit zijn functie immers de Staat der Nederlanden vertegenwoordigt, zoiets ridicuuls bijwoont! Hiermee legitimeert hij het Roomse bijgeloof en schoffeert hij het uitgangspunt dat de Nederlandse staat zich neutraal moet opstellen in religieuze zaken. De scheiding van kerk en staat is inderdaad nog steeds niet volledig doorgevoerd, zodat er nog altijd een taak is weggelegd voor seculieren, atheïsten en vrijdenkers!

Jan Bontje

Partij van de Rede - ASP

atheïstisch seculiere partij

Zwolsesweg 282
7412 AW Deventer
info@partijvanderede.nl
[www. partijvanderede.nl](http://www.partijvanderede.nl)

Kenmerk: 0140401 [JV]
Deventer, 11 april 2014

Aan: De atheïstisch-humanistische vereniging De Vrije Gedachte
Ter attentie van de voorzitter Dr. Anton J.L. van Hooff

Beste Anton,

In reactie op je brief van 10 maart 2014 omarmen wij als bestuur van de Partij van de Rede - ASP het initiatief om te komen tot een Verband van de Rede.

Het is wonderlijk om te zien hoe steeds meer alternatieve mono- en polytheïstisch geloofsgemeenschappen/sekten de kop op steken en vinden dat zij iets betekenen voor de mensheid. Dan hebben we het nog niet eens over de parapsychologische en pseudowetenschappelijke groeperingen met hun drogredenen hun quasi en niet wetenschappelijke bewijsvoering voorleggen als waarheid. Dan hebben we het nog niet eens over de gevolgen van al die waanideeën.

Als atheïstisch seculiere politieke beweging zijn wij bereid om mede vorm te geven aan het Verband van de Rede opdat het verlichtingsdenken, de wetenschap en de ratio niet verloren gaat ofwel ondergesneeuwd raakt door hen die geloven in de gelovigen.

Met vriendelijke groet,

drs. J. Hans de Vries MSc.

Voorzitter van de Partij van de Rede - ASP

Nieuwe naam met een nieuw logo

HANS DE VRIES hogeschooldocent, socioloog en voorzitter van de Partij van de Rede – ASP

Voor de deelname aan de verkiezingen hebben 64% van de leden van de politieke atheïstisch seculiere beweging gekozen voor een nieuwe naam:

Partij van de Rede – ASP

Deze nieuwe naam is in december 2013 ingeschreven in het kiesregister van de landelijke Kiesraad. Bij een nieuwe naam hoort ook een nieuw logo:

De keuze voor het logo is ingegeven door de rede/ratio die gestoeld is op logisch beredeneerbare en bewijsbare gegronde politieke keuzes. Daarvoor hebben we het atoomteken vanuit het oude logo behouden. Ook internationaal wordt het atoomteken gebruik door de atheïstische bewegingen. De rede moet bevochten worden en heeft vaak last van 'tegenwind'. De rede/ratio gestoeld op wetenschappelijke bewijsbaarheid en toetsbaarheid blijft wel standhouden in de emotionele politieke arena. Het beeld van een boom die overeind blijft staan in de constante wind zorgt er voor dat het bladerdak niet recht boven de boomstronk staat. Het iets scheef staande bladerdak hebben we gesymboliseerd door het eerder genoemde atoomteken.

Met de nieuwe naam en het logo hebben we op 19 maart 2014 te Deventer deelgenomen aan de gemeenteraadsverkiezingen. We konden op ons eerste electorale pad alleen maar winnen, we hadden geen vergelijkingcijfers van eerdere verkiezingen. We hebben 277 stemmen gekregen bij de verkiezingen in de gemeente Deventer, dat is een kwart van de stemmen om in aanmerking te kunnen komen voor een gemeenteraadszetel.

Onze communicatiekanalen zijn ook aangepast aan de nieuwe naam.

We hebben een nieuwe website geïnstalleerd op de domeinnaam:

www.partijvanderede.nl

Tevens is het algemene e-mailadres vernieuwd:

info@partijvanderede.nl

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen van de Partij van de Rede kunt u zich aanmelden voor de Nieuwsbrief of als lid aanmelden door een e-mail sturen naar het hiervoor aangehaalde e-mailadres.

De technologische voortgang

HANS LOUIS KOEKOEK (1935, Rotterdam) filmer en schrijver, publiceerde onder meer Ongelovige verhalen; zie ook www.hanskoekoek.nl

In een eerdere column poneerde ik de stelling dat het banenplan van de regering niet echt succesvol zal zijn. Als reden gaf ik aan dat veel banen zijn opgehouden te bestaan. Honderden zaken waarbij in het nabije verleden mensen werden ingeschakeld, komen heden ten dage in veel mindere mate voor. Op welk terrein men zich ook beweegt, bij nadere informatie of deelname wordt men verwezen naar een bepaalde site. Dat spaart mensen uit; lees voor mensen geld. Efficiëntere werkwijzen, automatisering, technische vooruitgang, nieuwe inzichten, hebben door de eeuwen heen de maatschappij positief, soms schijnbaar en tijdelijk negatief beïnvloed. Ooit had men de mond vol van de industriële revolutie, die de mensheid zou verlossen van niet meer noodzakelijk sloven. Er school inderdaad waarheid in.

De paardentram verdween, men was in staat om elektriciteit met hoog vermogen op te wekken. Daarmee leek op veel terreinen het hek van de dam. De eerste auto's kwamen op de weg. Stoomlocomotieven die het relatief lang hadden uitgehouden werden vervangen door elektrische exemplaren. Daarvoor was wel een bovenleiding nodig, die ook rap werd aangelegd. Woonhuizen werden voorzien van elektriciteit en de eerste primitieve wasmachines voor welgestelden verschenen. Kortom, de industriële revolutie zorgde voor werk aan de winkel.

Men ging meer planmatig werken, hoewel Nederland daarbij zeker niet vooropliep. Fabrieksmatige producties kregen nieuwe mogelijkheden toebedeeld. Elektriciteit liet rollen wat ooit met menskracht werd voortgedreven. Veel simpele arbeiders zagen de nieuwe zegeningen niet zitten. Machines die hun het werk uit handen dreigden te nemen moesten verdwijnen. In Frankrijk smeten textielarbeiders hun klompen in de elektrisch aangedreven weefmachines. Het Franse woord voor klomp is *sabot*. Vandaar het begrip sabotage.

Hoewel in het verleden behaald voordeel geen garantie voor de toekomst biedt, is het toch een maatstaf die hoop biedt. Het is allereerst noodzakelijk om een nieuwe tijd te begrijpen en op waarde te schatten. Dat betekent een oorspronkelijke, open visie, wars van het historisch denken. In plaats van oude versleten banen te promoten in een antiek banenplan moet men de koers van de toekomst vatten en daarop meeliften. Er is een forse vraag naar midden- en hoogopgeleide technici. Studenten moeten er met klem op gewezen worden dat klassieke alfastudies zoals geschiedenis, archeologie, oude talen, wel interessant kunnen zijn, maar voor velen nauwelijks brood op de plank zullen brengen. Het zijn klassieke studies die opleiden voor een werkloosheidsuitkering gesteund met huursubsidie. Nederland heeft behoefte aan mensen die zich beijveren in beroepen die connectie bieden met deze en de toekomstige tijd, die een plaats vinden in de technologische voortgang. Het zal nog even duren eer de nieuwe generatie Nederlanders slagvaardig is. Tot die tijd zal er massaal ontslag plaatsvinden in veel middelgrote en grote bedrijven. Op de toekomst gerichte bedrijven zullen minder personeel nodig hebben. De vakbonden zullen ach en wee schreeuwen en het daarbij laten. Daarentegen zullen computerfreaks lange tijd de toekomst begeleiden. Voor technici met zakelijk inzicht staan gouden jaren voor de deur.

Toch is dat niet het eind. Robots met menselijk voorkomen en eigenschappen zullen de maatschappij ten slotte veroveren. Het blijkt dat een attente robot gewaardeerd wordt. Dit vooral in de zorgsector. Robots die de ramen zemen, thee zetten en het kopje brengen en verder niet zeuren, zullen zich geliefd weten. Een aarzelend voorbeeld zag ik enige weken geleden in een tehuis voor licht demente mensen. Een oude vrouw zat zielsgelukkig met haar poes op schoot. Ze knuffelde het dier en sprak lieve woordjes; de poes reageerde door instemmend te miauwen. Ik dacht nog, wat leuk dat mensen hun vertrouwde huisdier mogen meenemen. Dichterbij gekomen zag ik dat het een robotpoesje was. Het personeel vertelde mij desgevraagd dat de vrouw minder veeleisend was geworden sinds ze aanspraak had aan haar poes. Om die poes te realiseren zijn technici nodig. Straks, als de robotindustrie uit de verf komt, betekent dit werk voor vele duizenden technici. Niks banenplannen, maar subsidie voor ondermeer de Technische Universiteit in Delft. Studenten worden daar opgeleid tot de steunpilaren van toekomstig Nederland.